

Vankien kokemuksia
Helsingin vankilan
päihdekuntoutusosastosta

Netta Reunanen

2019 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Vankien kokemuksia Helsingin vankilan päihdekuntoutusosastosta

Netta Reunanen
Rikosseuraamusala, sosionomi
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2019

Rikosseuraamusala
Sosionomi (AMK)

Netta Reunanen

Vankien kokemuksia Helsingin vankilan päihdekuntoutusosastosta

Vuosi	2019	Sivumäärä	58
-------	------	-----------	----

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää vankien kokemuksia Helsingin vankilan syksyllä 2018 avatusta päihdekuntoutusosastosta. Tarkoituksena oli tuottaa päihdekuntoutusosaston kehittämistyössä hyödynnettävää tietoa kuntoutujien näkökulmasta. Opinnäytetyön tavoite perustuu Rikosseuraamuslaitoksen käytössä olevaan strategiaan, joka painottaa rangaistusten täytäntöönpanoa rikoksettomaan elämäntapaan valmentavasti. Päihdekuntoutus vankeusaikana voi olla merkittävä tekijä vangin elämänhallinnan lisäämisessä ja yhteiskuntaan uudelleen kiinnittymisessä. Opinnäytetyössä käytettiin teoriapohjana tutkimuskirjallisuutta liittyen päihteisiin, rikollisuuteen, sekä päihdekuntoutukseen siviili- ja laitospalveluissa.

Opinnäytetyötutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineiston keruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua (n=6), jolla haastateltiin päihdekuntoutusosaston vankeja. Haastattelussa kartoitettiin vankien kokemuksia ja näkemyksiä osaston toiminnasta, arjesta, kuntoutuksesta sekä kehittämiskohteista. Raportissa esitellyt keskeiset tulokset osoittavat, että päihdekuntoutusosaston toiminta koettiin pääasiassa toimivana. Toiminta oli pystynyt vastaamaan vankien odotuksiin sekä kuntoutustarpeisiin rangaistusaikana. Kuntoutuksen koettiin antaneen uusia tietoja ja valmiuksia päihteistä irrottautumiseen. Vangeilla oli merkittävän niukat tiedot päihdehuollon palveluista siviilissä. Sen lisäksi keskeisiä tutkimuksesta nousseita kehittämiskohteita olivat jatkotoimintasuunnitelmien johdonmukaisempi laatiminen sekä yksilötyön lisääminen.

Asiasanat: päihderiippuvuus, päihdekuntoutus, vankilaosasto, vankien kokemukset

Netta Reunanen

Inmates' experiences of the substance abuse rehabilitation ward in Helsinki Prison

Year	2019	Pages	58
------	------	-------	----

The objective of this thesis was to look into the experiences of the prisoners in the substance abuse rehabilitation ward, which was opened in the fall of 2018 in Helsinki Prison. The purpose was to generate information to be utilized in the development of the rehabilitation ward. The thesis objective is based on the current strategy of the Criminal Sanctions Agency, which emphasizes the implementation of penalties in a manner that prepares inmates for a life without crime. Substance abuse rehabilitation during incarceration may be a significant factor in increasing inmates' life management and aiding reintegration into society. The theoretical framework of the thesis comprises of research literature related to substance abuse, crime, and substance abuse rehabilitation in both civil and institutional settings.

This thesis was conducted as a qualitative study and used semi-structured thematic interviews (n=6) for data collection. Inmates in the substance abuse rehabilitation ward were interviewed regarding their experiences and views of the ward's operations, everyday life, rehabilitation, and development targets. The primary results presented in the report indicate that the operations of the ward were considered mainly functional. The ward had been able to meet the prisoners' expectations and rehabilitation needs during incarceration. The rehabilitation model had given the inmates new information and acquirements for overcoming addiction. The inmates had significantly deficient knowledge about substance abuse rehabilitation services outside prison. In addition, the key areas for improvement indicated by the research results were the more consistent drawing up of follow-up plans and increased one on one sessions with rehabilitation staff.

Keywords: substance abuse, substance abuse rehabilitation, prison ward, inmates' experiences

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Toimintaympäristö	7
2.1	Helsingin vankila	7
2.2	Päihdekuntoutusosasto.....	8
3	Päihdekuntoutus rikosseuraamusalalla	9
3.1	Rikosseuraamuslaitos ja lainsäädäntö	10
3.2	Päihdekuntoutus vankilassa	10
4	Teoreettinen viitekehys	12
4.1	Päihderiippuvuus ja -kuntoutus	12
4.2	Päihteen ja rikollisuus	15
4.3	Aiempi tutkimus.....	16
5	Tutkimusasetelma	20
5.1	Tarkoitus ja tavoite	20
5.2	Tutkimusmenetelmät ja aineiston analyysi	21
5.3	Opinnäytetyön toteutus.....	23
5.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	24
6	Tulokset	25
6.1	Taustatiedot haastateltavista	26
6.2	Haastateltavien päihdetausta	26
6.3	Hakeutumisen motivaatiotekijät, toimintaa koskevat odotukset ja arki	28
6.4	Kuntoutus, ryhmätoiminta, saatu tuki ja apu.....	30
6.5	Sosiaalinen ilmapiiri ja suhde työryhmään	34
6.6	Tulevaisuudensuunnitelmat ja kuntoutuksen hyödyntäminen sekä kehittämisehdotukset.....	37
7	Johtopäätökset	41
7.1	Osastolle hakeutuminen ja kuntoutus.....	41
7.2	Arki, vapaa-aika ja sosiaalinen ilmapiiri	42
7.3	Vankivalinnat, yksilötyö, jatkosuunnitelmat ja rikollisuuteen vaikuttaminen kehittämisen kohteina.....	43
8	Pohdinta.....	46
8.1	Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisuuden reflektointia.....	46
8.2	Eettisyyden ja luotettavuuden pohdintaa	47
8.3	Kehittämishaasteet ja -mahdollisuudet.....	49
	Lähteet	51
	Liitteet.....	54

1 Johdanto

Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, millaisia kokemuksia ja näkemyksiä Helsingin vankilan päihdekuntoutusosaston vangeilla on osaston toiminnasta ja miten se vastaa kuntoutujien tarpeisiin. Osasto avattiin syyskuussa 2018 ja toimintaa on kehitetty työn lomassa työryhmän kehittämiskohteiden havainnointiin perustuen. Opinnäytetyön tavoite oli tuottaa jatkokehittämistyössä käytettävää tietoa erityisesti kuntoutujien näkökulmasta.

Opinnäytetyön aiheen valintaan vaikutti henkilökohtaisen kiinnostuksen lisäksi suoritettu työharjoittelujakso päihdekuntoutusosastolla alkukeväällä 2019. Tällöin osallistuin työryhmän kanssa kehittämistoimintaan ja ideoimme opinnäytetyötä, ja opinnäytetyö laitettiin alulle pian harjoittelujakson päättymisen jälkeen. Opinnäytetyön tekoaikana olin myös töissä Helsingin vankilan päihdetyössä sekä päihdekuntoutusosaston työryhmässä. Työntekijänäkökulma lisäsi henkilökohtaista halua saada palautetta osaston senhetkisestä toiminnasta, sekä kehittää osastosta mahdollisimman toimiva. Henkilöstöressurit, tiivis työtahti sekä toisinaan nopeasti vaihtuva vankiaines eivät jätä osaston työryhmälle aikaa tehdä kovin perustavanlaatuisia kehittämisen taustatyötä - siksi halusin osaltani vastata tähän tarpeeseen tekemällä tahollani opinnäytetyön kautta sellaista taustatyötä, jonka tarjoaman tiedon myötä osaston toiminnan kehittäminen helpottuu ja konkretisoituu.

Rikosseuraamuslaitoksen strategia alleviivaa täytäntöönpanon toteuttamista rikoksettomaan elämäntapaan valmentavasti (Rikosseuraamuslaitos 2017). Päihderiippuvuutta esiintyy vangeilla vähintään kymmenkertaisesti muuhun väestöön verrattuna ja yli 80 prosenttia suomalaisista vangeista on tai on ollut riippuvainen päihteistä (Joukamaa 2010, 47-48). Suurin osa vangeista on päihdeongelmaisia ja vankilassa tuotettava päihdekuntoutus on parhaimmillaan merkittävä tekijä uusintarikollisuuden vähentämisessä ja vankien elämänhallinnan lisäämisessä (Rikosseuraamuslaitos 2012). Onkin tärkeää, että vankilassa toteutettava päihdekuntoutus on laadukasta ja vastaa kuntoutujien tarpeisiin laitospäristössä. Opinnäytetyöllä pyritään tuottamaan tietoa, jonka pohjalta päihdekuntoutusosaston toimintaa voidaan edelleen kehittää mahdollisimman mielekkääksi ja vaikuttavaksi.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Puolistrukturoidulla teemahaastattelurungolla haastateltiin päihdekuntoutusosastolla kuntoutuvia vankeja. Haastattelurunko kartoittaa osastolle hakemiseen liittyneitä odotuksia ja toiveita, osaston toimintaa ja ilmapiiriä, osastolta saatua tukea ja apua sekä kehittämiskohteita. Opinnäytetyöllä pyrittiin vastaamaan työelämän tarpeisiin tuomalla esiin kuntoutujien ensikäden kokemustietoa. Tämä opinnäytetyö on ensimmäinen kyseisen osaston toiminnasta tehty tutkimus.

2 Toimintaympäristö

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön toimintaympäristö. Helsingin vankila esitellään pääpiirteittäin. Opinnäytetyön pääasiallisen toimintaympäristön, päihdekuntoutusosaston, toimintaan perehdytään hakeutumisprosessista viikko-ohjelmaan ja kuntoutusmalliin.

2.1 Helsingin vankila

Helsingin vankila on perustettu vuonna 1881 ja se sijaitsee Hermannin kaupunginosassa. Vankila on suljettu laitos, joka kuuluu Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Vangit sijoitetaan Helsingin vankilaan pääasiassa pääkaupunkiseudulta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen päätöksellä muista vankiloista tai suoraan siviilistä. Helsingin vankilassa asuin-osastosta ja toimintaan sijoittamisesta päätetään sijoittelukokouksessa, jossa otetaan huomioon vangille laaditun rangaistusajan suunnitelman sisältö ja tavoitteet, vangin omat toiveet toimintaan sijoittumisesta sekä vankilan resurssi- ja paikkatilanne. (Rikosseuraamuslaitos 2019.)

Helsingin vankilan vankien tuomioiden pituudet vaihtelevat lyhyistä muutaman viikon tuomioista elinkautisiin. Vankipaikkoja on 312. Helsingin vankilassa rangaistusta suorittavat ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitut vankeusvangit sekä sakon muuntorangaistukseen tuomitut sakkovangit. Tällä hetkellä Helsingin vankilaan voidaan sijoittaa myös tutkintavankeja sillä ehdolla, että he suostuvat sijoitukseen vankeusvankien kanssa. Helsingissä rangaistusta suorittavat ainoastaan miesvangit. (Rikosseuraamuslaitos 2019.)

Helsingin vankilassa vangeilla on mahdollisuus monenlaiseen työtoimintaan. Vankilassa on mahdollista myös opiskella. Opiskelutarjonta on vaihtelevaa, mutta useimmiten mahdollista on käydä peruskoulua tai lukiota sekä jotakin ammattikoulutuslinjaa. (Rikosseuraamuslaitos 2019.) Henkilöstöstä noin kaksi kolmasosaa on valvontahenkilöstöä. Vankien asioita hoitavat monipuolisesti eri alojen osaajat. Lisäksi Helsingin vankilassa käy säännöllisesti muita toimijoita ja asiantuntijoita, esimerkiksi työllisyyspalveluista, erilaisista tuki- ja erityisyhdistyksistä sekä ulkopuolisista kuntoutus- ja sijoituspaikoista. Helsingin vankilassa toimii myös vankiterveydenhuollon poliklinikka. (Helsingin vankilan tulo-opas.)

Helsingin vankilasta eteenpäin siirtymiseen on monia mahdollisuuksia. Suuri osa vangeista on pääkaupunkiseudulta kotoisin, ja he siirtyvät eteenpäin avolaitoksiin usein Suomenlinnaan, Keravalle tai Jokelaan. Vankeja siirtyy omien toiveiden ja muiden syiden nojalla eri laitoksiin myös ympäri Suomea. Avolaitossijoituksen lisäksi vangin on mahdollista vapautua valvottuun koevapauteen, kuntoutukseen tai suoraan siviiliin. Rangaistusaika on mahdollista suorittaa myös ulkopuolisessa kuntoutuslaitoksessa esimerkiksi vakavan päihdeongelman perusteella (Vankeuslaki 767/2005).

Kuntouttavaa toimintaa vankilassa ovat erilaiset ohjelmatyöt, esimerkiksi Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA) ja Viisi keskustelua muutoksesta (VKM). Vangin on mahdollista sijoittua esimerkiksi toiminta- ja tukiosastolle, mikäli fyysisessä tai psyykkisessä kunnossa on puutteita, tai sitoumusosastolle päihdeongelman hoitamiseksi. Nuorten vankien on mahdollista suorittaa tuomionsa nuorten osastolla. Päihdekuntoutukseen keskittyviä osastoja Helsingissä on kaksi, Sörkka-yhteisö ja päihdekuntoutusosasto. (Rikosseuraamuslaitos 2019.)

2.2 Päihdekuntoutusosasto

Helsingin vankilan uusi päihdekuntoutusosasto avautui syyskuussa 2018 vastaamaan tarpeeseen, jota Sörkka-yhteisö ja yksilötyö eivät enää yksinään täyttäneet. Sörkka-yhteisö on akreditoitu ja pitkään toiminut terapeutin yhteisöhoito-osasto. Sörkka-yhteisön kuntoutusmalli on vaativa ja yhteisölähtöinen sekä edellyttää osallistuvalla vangilta pitkää sitoutumista. Päihdekuntoutusosasto perustettiin Sörkka-yhteisöä matalammalla kynnyksellä ja lyhytaikaisempia vankeja palvelevaksi osastoksi. (Luostarinen 2019.)

Osastolla on yhdeksän vankipaikkaa. Kuusihenkinen työryhmä koostuu erityisohjaajista, vartiosta sekä rikosseuraamuskeskusteluseurasta, joskin työryhmästä päivittäisellä tasolla on paikalla useimmiten 1-3 työntekijää. Osaston toisen erityisohjaajan rooli on sijaistava ja kuntoutuspyörii pääasiassa yhden erityisohjaajan voimin. (Luostarinen 2019.) Osaston tavoitteena on antaa tietoa päihderiippuvuutta ylläpitävistä tekijöistä, opettaa mielihaluja hallintaa ja päihdeettömyyttä tukevia toimintamalleja, sekä auttaa vankia tunnistamaan ja muuttamaan päihteiden käyttöä ylläpitäviä uskomuksia (Päihdekuntoutusosaston esite 2018).

Päihdekuntoutusosastolle haetaan vapaaehtoisesti. Hakemus käsitellään työryhmässä ja vanki kutsutaan haastatteluun. Haastattelussa selvitetään päihdeongelman laatua ja taustaa sekä muutosmotivaatiota ja soveltuvuutta ryhmämuotoiseen kuntoutukseen, sekä muuten päihdekuntoutusosaston ympäristöön. Haastattelussa on paikalla sekä osaston erityisohjaaja että vartija. Päihdekuntoutusosastolle haluavan on kyettävä yhteistyöhön valvontahenkilökunnan kanssa, koska osaston omat vartijat tekevät tiivistä lähityötä. Päihdeongelman laatu tai vaikeusaste ei sinällään ole kriteeri osastolle pääsemiselle. Suurin osa hakijoista ja osastolle pääsevästä on useiden eri päihteiden käyttäjiä ja vaikeasti riippuvaisia. Kriteerejä osastolle valintaan ovat puhtaat seulat valintahetkellä, keskushermostoon vaikuttavien lääkkeiden osalta lääkettämyys, soveltuvuus ryhmämuotoiseen kuntoutukseen, motivaatio sekä vähintään yhden kuukauden jäljellä oleva tuomio. (Päihdekuntoutusosaston esite 2018.) Tärkein kriteeri on vangin oma valmius sitoutua päihdeettömyyteen osastolla ollessaan. Työryhmä arvioi haastattelutilanteessa vangin sitoutumiskykyä. (Luostarinen 2019.)

Osastolle valitut vangit voivat olla myös eri muutoksen vaiheessa, mikä osaltaan tuo haasteita työskentelyyn. Muutoksen vaihemallin mukaan elintapojen ja käyttäytymisen muuttaminen on pitkä prosessi, joka jakautuu erilaisiin vaiheisiin. Muutoksen alkuvaiheessa korostuvat koke-

mukselliset prosessit ja myöhemmissä vaiheissa toiminnalliset prosessit. Muutoksen vaihemallissa ei välttämättä edetä lineaarisesti, vaan regressio on mahdollista ja joitakin vaiheita saatetaan toistaa. Vaiheet ovat esiharkintavaihe, harkintavaihe, valmisteluvaihe, toimintavaihe, ylläpitovaihe, lipsahdus tai retkahdus sekä henkilökohtaisen kasvun vaihe. (Holmberg 2008, 298-300.) Muutoksen vaihemallia käytetään työskentelyn lähtökohtana päihdekuntoutusosastolla, sillä siitä saa hyvän käsityksen vangin senhetkisestä tilanteesta muutosprosessissa, sekä valmiudesta ja kyvyistä työskennellä muutoksen eteen. Muutoksen vaihemallissa etenemistä arvioidaan kuntoutuksen aikana. (Luostarinen 2019.)

Päihdekuntoutusosastolla vangeilta vaaditaan sitoutumista päihteettömyyteen. Käytännössä tämä tarkoittaa suostumusta pistokokeenomaiseen päihdeseulontaan eli virtsanäytteiden antamiseen sekä jatkuvaan kliiniseen havainnointiin. Mikäli vanki ei pysty sitoutumaan päihteettömyyteen ja antaa positiivisen näytteen, kuntoutus keskeytetään ja vanki siirretään päihdekuntoutusosastolta pois allekirjoittamansa hoitosopimuksen mukaisesti. (Luostarinen 2019.)

Osaston viikko-ohjelma koostuu päihdekuntoutusryhmistä, ryhmäkokouksista ja vapaa-ajan toiminnasta. Päihdekuntoutusryhmiä on kolme kertaa viikossa. Niiden sisältö on pääasiassa päihteiden käyttöön ja käytön hallintaan liittyvää psykoedukaatiota ja kognitiivisbehavioraaliin teorioihin ja menetelmiin perustuvia ryhmäkeskusteluja. Vartijat ohjaavat arjen taitoja ylläpitäviä ryhmiä. Ryhmäkokouksia ovat maanantaisin pidettävä viikkokokous sekä muiden aamujen lyhyempi aamurinki, joissa käsitellään päivän tai viikon ohjelmaa, ajatuksia ja tunteita, sekä muita ajankohtaisia aiheita. Kokousten tarkoitus on tehdä toiminnasta ennustettavaa ja johdonmukaista sekä lisätä vankien kiinnittymistä ryhmäksi ja rakentaa luottamusta työryhmään arkisen kohtaamisen kautta: ne tarjoavat myös mahdollisuuden havainnoida osaston vankeja ja yleistä ilmapiiriä jokapäiväisellä tasolla. (Luostarinen 2019.)

Päihdekuntoutusosastolta on tarkoitus siirtyä eteenpäin avolaitokseen, koevapauteen tai kuntoutukseen siviilissä kokeilemaan käytännön tasolla ja avoimemmissa olosuhteissa kuntoutuksessa opittuja uusia tietotaitoja. Noin kuukauden osastolla olon jälkeen jokaiselle vangille tehdään yksilöllinen toimintasuunnitelma. Toiminta- tai jatkosuunnitelma pitää sisällään kuntoutuksen arvioidun keston, hahmotelman mahdollisista poistumisluvista ja siirtymisestä eteenpäin avolaitokseen, koevapauteen tai siviilikuntoutukseen aikajanoineen. (Luostarinen 2019.)

3 Päihdekuntoutus rikosseuraamusalalla

Luvussa 3 esitellään opinnäytetyöhön ja sen toimintaympäristöön vaikuttavia yhteiskunnallisia lähtökohtia. Osiossa avataan Rikosseuraamuslaitoksen strategia ja arvoja, sekä toimintaa ohjaava lainsäädäntö. Lisäksi esitellään päihdekuntoutusta vankilaympäristössä yleisellä tasolla.

3.1 Rikosseuraamuslaitos ja lainsäädäntö

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävä on toimeenpanna tutkintavankeus sekä panna täytäntöön yhdyskuntaseuraamukset ja vankeusrangaistukset. Rikosseuraamuslaitoksen strategiaa ohjaavat tavoitteet yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta sekä toiminnan tuloksellisuudesta. Tämänhetkinen visio on siirtyä avoimempaan täytäntöönpanoon. (Rikosseuraamuslaitos 2017.)

Rikosseuraamuslaitoksen keskeisiä arvoja ovat ihmisarvon kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuus. Työssä pyritään uskomaan yksilön mahdollisuuteen muuttua ja kasvaa. Arvoihin sitoutumisen tarkoituksena on turvata perus- ja ihmisoikeudet, taata inhimillinen, asiallinen ja tasa-vertainen kohtelu sekä noudattaa toiminnassa lakia ja oikeuksia. Käytössä oleva strategia alleviivaa täytäntöönpanon toteuttamista rikoksettomaan elämäntapaan valmentavasti. Rikosseuraamuslaitos pyrkii strategiallaan tukemaan tuomittujen yksilökohtaista kehitystä ja kasvua uusintarikollisuuden vähentämiseksi. (Rikosseuraamuslaitos 2017.)

Vankeuslain mukaan jokaiselle vangille on laadittava suunnitelma rangaistusajan suorittamisesta, vapauttamisesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta, eli rangaistusajan suunnitelma (Vankeuslaki 767/2005). Rangaistusajan suunnitelmalla pyritään tekemään rangaistuksen täytäntöönpanosta ennustettavaa, suunnitelmallista ja vaikuttavaa. Rangaistusajan suunnitelman mukaisen toiminnan tarkoitus on parantaa vangin toimintakykyä ja vähentää uusintarikollisuusriskiä. Rangaistusajan suunnitelman laatimisesta vastaa arviointikeskus. Suunnitelma pyritään tekemään yhteistyössä tuomitun kanssa. (Myhrberg 2012, 50-51.)

Vankeuslain mukaan vangeille on varattava oikeus asua sopimusosastolla, jossa osallistutaan osastolla erikseen määriteltyyn toimintaan ja sitoudutaan päihdeettömyyden valvontaan. Sopimusosastolle sijoittamisen ehtona on suostumus päihdetestin antamiseen puhalluskokeella tai sylki- tai virtsanäytteellä. (Vankeuslaki 767/2005)

3.2 Päihdekuntoutus vankilassa

Vangeista huomattava osa on päihdeongelmaisina. Rikosseuraamuslaitos pyrkii tukemaan vankeja päihdeettömään ja rikoksettomaan elämänhallintaan erilaisilla päihdekuntoutusohjelmilla ja muulla kuntouttavalla toiminnalla. Päihdetyötä on päihdehoito, päihdekuntoutus ja päihdevalvonta. Päihdehoito toteutetaan vankiterveydenhuollon poliklinikoilla ja se sisältää esimerkiksi vieroitus- ja katkaisuhoidon sekä opioidiriippuvaisten korvaushoitoa. Päihdekuntoutus sisältää kuntouttavaa yksilö- ja ryhmämuotoista työtä. Päihdevalvontaa on valvontahenkilökunnan suorittama päihdeseulonta ja tarkastustoiminta. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Päihdekuntoutukseen sijoittamista ohjaa rangaistusajan suunnitelma. Arviointikeskus kartoittaa ja arvioi rangaistusajan suunnitelman laatimisvaiheessa vangin päihdeongelman laadun ja päihdekuntoutuksen tarpeen. Päihdeongelma otetaan huomioon laitossijoittelussa ja rangaistusajan suunnitelman tavoitteissa, jotka puolestaan ohjaavat laitoksen sisäistä toimintaa

sijoittamista ja rangaistusajan täytäntöönpanoa suunnitelman mukaisesti. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 22.)

Vaikka valtaosa vangeista on päihdeongelmaisia, eivät he aina ole motivoituneita päihdeongelman hoitoon tai hallintaan. Siksi suuri osa päihdetyöstä vankilassa on motivointia muutokseen. Motivoiva työote pyrkii siihen, että vanki havaitsee päihteiden vaikutukset elämänsä ongelmakohtiin ja kykenee sitä kautta harkitsemaan päihdeongelman käsittelyä. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 21.)

Päihdekuntoutusta vankiloissa järjestetään ohjelmatyön, yksilötyön, ryhmämuotoisen kuntoutustoiminnan sekä yhteisohoidon kautta. Ohjelmat ovat tutkimustietoon perustuvia lyhyitä motivoivia ohjelmia tai pidempiä kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan perustuvia ohjelmia. Yhteisohito-ohjelmat ovat pitkäkestoisia ja tiiviitä sosiaaliseen yhteisöön perustuvia hoitoja. Vangit, jotka eivät halua tai sovellu ryhmämuotoiseen kuntoutukseen, voivat saada apua yksilökeskusteluista päihdeohjaajan kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2013.) Vankilan päihdekuntoutusta ovat myös päihdehuollon tarpeen arviointi, motivointityö, retkahdushoito ja vapautumisen valmisteluun liittyvä siviilipäihdekuntoutuksen järjestäminen (Rikosseuraamuslaitos 2012, 30).

Päihdekuntoutusta tukee sopimusosastointi, jossa samaa ohjelmaa suorittavat asuvat samalla osastolla ja sitoutuvat päihteettömyyteen. Päihteettömyyttä tukevat myös vankiloissa vieraillevat vertaisryhmät, kuten AA- ja NA-ryhmät. (Rikosseuraamuslaitos 2013.) Sopimusosasto on osasto, jolle sijoitettavat vangit suostuvat osaston toimintaan ja päihteettömyyden valvontaan. Motivointiosastolla on päihteettömän ympäristön lisäksi ohjattua ryhmämuotoista toimintaa, teemaosastolla strukturoitu ja tiivis ryhmämuotoinen päihdekuntoutusohjelma. (Myhrberg 2012, 55.) Vanki hakee sopimusosastolle omasta tahdosta edistääkseen rangaistusajan suunnitelman mukaista päihteettömyyttä tukevaa toimintaa.

Vankilaympäristö ei aina ole kuntoutuksen kannalta optimaalinen. Karsikkaan (2005, 77, 146) tutkimuksessa tutkittavat pitivät kuntoutusosastoja hyödyllisinä, mutta korostivat vankilayhteisön negatiivista vaikutusta kuntoutusprosessissa. Vankikulttuuri ei kannata päihteistä irrottautumista ja vankilaympäristö saattaa usein jopa kannustaa tai altistaa päihteiden käyttöön, sosiaalisen paineen kautta tai selviytymiskeinona.

Vankilan päihdetyössä on syytä kiinnittää erityistä huomiota kuntoutuksen jatkuvuuteen. Mikäli vanki on aloittanut kuntoutuksen jo siviilissä, tulee sitä jatkaa tarpeen mukaan vankeusaikana. Samoin vankeusaikana aloitettua kuntoutusta pyritään jatkamaan vapautumisen jälkeen. Käytännössä laitosoloissa saavutettu päihteettömyys ei vastaa siviiliolosuhteita. Vangille tulisi mahdollisuuksien mukaan järjestää yhteyksiä päihdepalveluiden ja tuen piiriin heti vapauduttuaan. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 33.) Usein verkostoitumistyötä tehdään jo vankeusaikana esimerkiksi vierailuilla joko niin, että ulkopuoliset toimijat tulevat vankilaan esit-

telemään toimintaa, tai niin, että vanki pääsee poistumisluvalla tutustumaan mahdolliseen kuntoutusjatkumokohteeseen. Myös vertaisryhmätoimintaa käytetään hyväksi vankilan päihdekuntoutuksessa. Vertaistukiryhmiä vankiloissa järjestävät esimerkiksi AA ja NA sekä Kriminaalihuollon tukisäätiö. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 34.)

4 Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön teoreettinen viitekehys. Tietopohja koostuu aiheeseen keskeisesti liittyvistä teorialiedoista ja tutkimuskirjallisuudesta liittyen päihderiippuvuuteen, rikollisuuteen, ja päihdekuntoutukseen sekä siviili- että laitosoosuhteissa. Luvussa esitellään myös aiempaa samantyyppistä tutkimusta. Valitut tutkimukset ovat pääasiassa kokemustutkimuksia tulosten johdonmukaisen vertailun mahdollistamiseksi.

Teoreettiseen viitekehukseen koottu tietoperusta toimi opinnäytetyön runkona. Siitä on johdettu opinnäytetyön empiirisen osion teemoja. Teemahaastattelurunko koottiin teorialiedon ja aiemman tutkimuksen tulosten, sekä tutkimuskysymysten perusteella. Opinnäytetyön tuloksia peilataan teoriapohjaan luvussa 7.

4.1 Päihderiippuvuus ja -kuntoutus

Päihderiippuvuus luokitellaan useimmiten mielenterveyden häiriöksi. Arkikielenkäytössä puhutaan usein tunne-elämän ongelmasta. Riippuvuudesta on kyse, kun aineen käyttö käy hallitsemattomaksi ja pakonomaiseksi. Aineen käytön aloitusta ja lopettamista sekä aineen määriä on vaikea hallita ja käyttö jatkuu haitoista huolimatta. Päihde saa ensisijaisen roolin elämässä syrjäyttäen muut elämänaalueet. (THL 2018.) Päihderiippuvuus voi tarkoittaa riippuvuutta mistä tahansa pähteestä: alkoholi, laittomat huumeet tai lailliset lääkkeet väärinkäytettyinä. Päihteiden seka- tai monikäyttö on yleistä riippuvaisilla ja aiheuttaa komplikaatioita addiktioiden hoidossa. Suurella osalla on lempiaine, mutta harvalla käyttö rajoittuu pelkästään siihen. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2007, 31-33.)

Päihderiippuvuutta voidaan selittää monella tapaa. Karkeasti sanottuna päihteiden käytössä on kyse tietoisuuden muuntamisesta, eli halutaan olla toisenlaisessa mielentilassa ja käytetään siihen apuna keskushermostoa lamaavia, kiihdyttäviä tai aistiharhoja aiheuttavia aineita. Lopulta syy, miksi näin toimitaan, on henkilö- ja tilannekohtaista, eikä sitä voida yksiselitteisesti tai yleistettävästi avata. Selitysmalleja on biologisia ja fysiologisia, psykologisia ja psykiatrisia, sosiaalisia sekä hengellisiä. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 17-19.) Päihderiippuvuudelle altistavia piirteitä ovat esimerkiksi yliherkkyys epämiellyttäville tunteille, käyttäytymisen hallintakykyjen puutteet, alhainen turhautumisen sietokyky, impulssiherkkyys ja kaventunut aikaperspektiivi (Beck, Wright, Newman & Liese 1993, 19).

Vangeilla on huomattavasti muuta väestöä enemmän päihdeongelmia - päihderiippuvuutta esiintyy vangeilla vähintään kymmenkertaisesti siviiliväestöön verrattuna. Vankien yleisin

päihdehäiriö on alkoholiriippuvuus ja sen jälkeen amfetamiiniriippuvuus. Jokin riippuvuus elämän aikana on tai on ollut yli 80 prosentilla suomalaisista vangeista. (Joukamaa 2010, 47-48.)

Kansainvälisessä analyysissä verrattiin tuloksia kolmestatoista Yhdysvalloissa, Uudessa-Seelannissa, Englannissa sekä Irlannista tehdystä tutkimuksesta liittyen vankilaan saapuvien päihderiippuvuudesta. Vaikka tuloksissa oli huomattavaa vaihtelua eri maiden ja vankiloitten välillä, yhteistä tuloksissa oli se, että vangeilla oli kaikissa tapauksissa huomattavasti maiden muuta väestöä enemmän päihderiippuvuutta. (Fazel, Bains & Doll 2006.)

Päihdeaddiktion hoitoa oikeutetaan sekä yksilön että yhteiskunnan hyvinvoinnin näkökulmasta. Päihteiden ongelmakäyttö rampauttaa yksilön elämää monella tasolla, mutta aiheuttaa myös yhteiskunnallisia ongelmia, kuten lastensuojelun tarpeen kasvua, väkivaltaa ja muuta rikollisuutta, asunnottomuutta ja itsemurhatilastojen kohoamista. Yhteiskunnalliset tekijät ovat osallisina sekä päihdeongelman synnyssä että ratkaisussa. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 58-59.)

Päihteiden ongelmakäyttöön liittyy yhteiskunnallissosiaalisten ongelmien lisäksi monenlaisia terveysriskejä. Päihteet vaikuttavat haitallisesti aivoihin, hermostoon, maksaan, haimaan ja sydämeen sekä muihin sisäelimiin. Injektioaineiden käyttäjillä riskejä ovat HIV sekä C-hepatiitti. Vangeista lähes puolella on todettu C-hepatiitti. Myös mielenterveyden ongelmat ovat päihteiden käyttäjillä muuta väestöä yleisempiä ja suurella osalla on kaksoisdiagnoosi, joka osaltaan aiheuttaa haasteita päihdeaddiktion hoidossa. (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 85-87, 105-106; Joukamaa 2010, 70.)

Rangaistusaikaisella kuntoutuksella pyritään vaikuttamaan vangin uusintarikollisuuteen. Uusintarikollisuudesta ei ole faktista tietoa, sillä eri tutkimusten löytämiin lukuihin vaikuttavat eriävästi uusintarikollisuuden määritelmä. Uusintarikollisuudeksi on katsottu esimerkiksi uuden rikoksen tekohetki, uusi tuomio tai vankilaan palaamisen hetki. Uusintarikollisuuden määrän luotettavaan arviointiin vaikuttaa myös piilorikollisuus, eli poliisin tietoon tulematon rikollisuus. (Tyni 2015, 43-44.)

Vankien ja rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutuksen vaikutusta ja arvoa on haastavaa tutkia. Vaikuttavuuden kriteerinä pidetään usein uusintarikollisuuden vähenemistä. Erilaisten ohjelmien vaikutukset voivat kuitenkin olla välillisiä, ajallisesti hitaita tai muutoin vaikeita todentaa. Vaikka kaikesta kuntoutuksesta ei saataisi vaikuttavuutta osoittavaa tilastotietoa, kuntoutuksen ajatellaan silti olevan perusteltua. Kuntoutuksesta voi olla hyötyä esimerkiksi yksilön elämänhallinnan ja hyvinvoinnin näkökulmasta, vaikka se ei näyttäisikään estävän tai vähentävän uusintarikollisuutta. (Tyni 2015, 108-109.)

Israelilaisissa vankiloissa toteutetussa tutkimuksessa todettiin, että päihdekuntoutusohjelmilla ei ollut merkittävää vaikutusta uusintarikollisuuteen. Ainoastaan yksi kolmesta tutkitusta ohjelmasta näytti tuottavan uusintarikollisuuden vähenemistä. Päihdekuntoutusohjelmien tärkeimmäksi vaikuttavuustekijäksi katsottiin ohjelman suorittaminen kokonaisuudessaan - jonkinasteista vaikuttavuutta tuottanut ohjelma olikin jätetty kesken muita ohjelmia harvemmin. (Haviv & Hasisi 2019.)

Päihdekuntoutuksessa käytetään nykyisin usein ryhmämuotoista ohjelmatyötä. Ryhmämuotoista kuntoutusta on kritisoitu siitä, että se ei jätä juuri tilaa yksilökohtaisten aspektien huomiointiin. Ryhmässä ei ole aikaa eikä mahdollisuutta keskittyä yhden vangin asioihin. Ryhmämuotoisuus kuitenkin mahdollistaa useamman vangin osallistumisen kuntouttavaan toimintaan kuin olisi henkilöstöresurssien takia mahdollista yksilötyössä. Ryhmässä hyödynnetään myös kuntoutujien keskinäistä vertaistukea ja ymmärrystä. (Granfelt 2007, 36.)

Moni päihdetoipuja allekirjoittaakin ryhmäkuntoutuksen ideaa. Ryhmässä toipumisen kannattavia voimia ovat esimerkiksi, monisäikeinen kokemuksien kirjo ja hyväksymisvirittyneisyys. (Häkkinen 2013, 82.) Vertaisryhmässä jokaisella on jotain annettavaa. Ryhmässä toimijat antavat ja saavat tukea, ja he voivat auttaa sekä itseään että muita. Vertaisryhmä tarjoaa mahdollisuuden jakaa ja punnita monipuolisia kokemuksia jaetulta kentältä. (Puumalainen & Risänen 2016.) Kaikki eivät kuitenkaan sovellu ryhmämuotoiseen päihdetyöskentelyyn psykososiaalisten syiden takia (Granfelt 2007, 147). Vankilaympäristö on myös haasteellinen kenttä ryhmäkuntoutuksen järjestämiselle, sillä vankikulttuurista johtuvista syistä vangit voivat suhtautua varauksellisesti vankilassa pidettäviin ryhmiin, joissa työntekijän lisäksi pitää avautua muille vangeille (Granfelt 2007, 38).

Helsingin vankilan päihdekuntoutusosastolla ryhmätyöskentelyssä käytetään teoriapohjana kognitiivisbehavioraalisia terapiamenetelmiä ja psykoedukaatiota. Kognitiivis-terapeuttinen lähestymistapa auttaa päihdeongelmaisia vähentämään mielihalujen määrää ja voimakkuutta heikentämällä uskomuksia, jotka ylläpitävät mielihaluja, ja opettamalla keinoja, joilla mielihaluja voi säädellä ja hallita. Tarkoitus on tarjota työvälineitä, joilla lopettaminen käytännössä voi onnistua. Kognitiivisessa näkökulmassa addiktion hoidossa korostetaan yhteyttä kognitiivisten tekijöiden ja addiktiivisen käyttäytymisen välillä. Kognitiivisia tekijöitä ovat etenkin uskomukset ja odotukset. Uskomuksia ovat helpotukseen tähtäävät uskomukset, ennakoivat uskomukset, sekä luvan antavat uskomukset. Psykoedukaatio on alun perin psykoosien hoitoon kehitetty, mutta nykyisin muihinkin mielenterveyden häiriöihin sovellettava menetelmä, jonka keskiössä on tavoite lisätä kuntoutujan tietoa sairaudesta ja sen oireista, sekä valmiutta ennustaa oireiden ilmaantumisesta ja kykyä selvitä niistä. (Holmberg 2008, 264, 293-297.)

Kanadalaisessa tutkimuksessa kerättiin aikuisten päihderiippuvaisten kokemuksia heitä motivoivista tekijöistä raitistumisprosessissa. Ensisijainen motivaatiotekijä tutkittavilla oli elä-

mänlaatu. Päihdeettömyyden katsottiin parantavan elämänlaatua mahdollistamalla nousemisen parempiin elinoloihin sekä parantamalla sosiaalisia suhteita ja fyysistä sekä psyykkistä terveyttä. Tutkittavien saaman ammattiavun nähtiin parantaneen motivaatiota jatkaa raitistumisprosessia, etenkin kun hoitoja ja kuntoutuksia kertyi useampia. (Brunelle ym. 2015.)

Vaikka päihdekuntoutus perustuu usein akkreditoituihin, kilpailutettuihin ja hyväksi todettuihin ohjelmiin ja metodeihin, on se aina kontekstisidonnaista ja sen vaikuttavuus lopulta subjektiivista. Kokemuksen tutkiminen on sinällään haasteellista, että se on käsitteenä monimerkityksellinen ja laaja. Kokemus ei aina ole yhtenäinen todellisuuden kanssa, eikä se lähtökohteisesti voi tuottaa kovin yleistettävää tietoa - kokemus on aina henkilökohtaista ja tilansidonnaista. Kokemuksen tutkimisessa nojataankin vahvasti olettamukseen tai odotukseen, että kokemustutkimuksesta saatu aineisto on yhteneväistä aiheessa käytetyn teorian kanssa. (Kukkola 2018, 42-46.) Mielenterveys- ja päihdepalveluissa kokemuksen arvoa on korostettu etenkin kokemusasiantuntijatoiminnalla. Kokemusasiantuntija on vertainen, jolla on sairaudesta omakohtaista kokemusta ja tietoa. Kokemustiedon hyödyntämistä kehittämistyössä on nostettu esille asiakas- ja potilaslähtöisyyden kasvun myötä. Kokemustiedon käyttöä kehittämisprosesseissa perustellaan sillä, että vain palvelua käyttänyt voi käytännössä tietää miten palvelu jäsentyy ja toimii käyttäjän näkökulmasta. (Jones 2018, 172-173, 185.)

4.2 Päihteet ja rikollisuus

Päihteiden käyttö ja rikollisuus liittyvät usein toisiinsa. Eri hypoteesien mukaan päihteiden käytön on katsottu johtavan rikollisuuteen ja toisinpäin. Päihteiden käytön johtamista rikollisuuteen selitetään muun muassa taloudellisilla syillä. Jotkut päihteet ovat kalliita ja niiden käyttäjät tekevät rikoksia käytön rahoittamiseksi. Tavallaan rikollisuus on välttämätön laittomien päihteiden, eli huumeiden, käytön sivutuote, sillä huumeiden käyttö on jo itsessään rikollinen teko, joka edellyttää rikoslain vastaista huumausaineiden hallussapitoa ja hankkimista (Rikoslaki 39/1889). Päihteiden käyttö voi myös madaltaa kynnystä tehdä rikoksia ja motivoida rikosten tekoon. Päihdekulttuuriin liittyy väkivaltaa ja oheisrikollisuutta, kuten rahanpesua. (Kekki 2009, 13-14.) Päihteiden ongelmakäyttäjällä on myös muita korkeampi riski joutua rikoksen uhriksi (Lappalainen-Lehto ym. 2007, 47).

Toisaalta rikollinen käyttäytyminen voi alkaa ensin, ja rikollinen alakulttuuri johtaa päihteiden käyttöön. Rikollisen käyttäytymisen kautta altistuu päihteiden käyttöä rohkaiseville vaikutteille ja tutustuu käytölle otollisiin paikkoihin ja ihmisiin. Päihteitä voidaan käyttää myös rikosten tekemisen helpottamiseksi, jännityksen vähentämiseksi ja rikollisesta elämäntavasta johtuvan stressin lievitykseksi. (Kekki 2009, 15.) Oli vaikutussuunta mikä tahansa, rikollisuuden ja päihteidenkäytön voidaan katsoa liittyvän toisiinsa ja toisen lopettamisessa onnistuminen auttaa irrottautumaan toisesta.

Päihdeongelmasta toipumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat tutkimuksissa olleet hoitoon liittyvien tekijöiden lisäksi henkilön ja päihdeongelman tausta, sosiaaliset tekijät, henkilökohtaiset resurssit, stressitekijöiden sietokyky ja selviytymistaidot (Knuuti 2007, 181). Kokonaisuudessaan voidaan katsoa, että päihdeongelma ei katkea pelkästään käytön lopettamisella. Lopettamisen lisäksi pitää tehdä kokonaisvaltainen elämäntapamuutos, ottaa vastuuta itsestään ja elämästään, karsia sosiaalista piiriä ja opetella uutta elämää. Näitä prosesseja voidaan aloittaa vankeusaikana, mutta lopullinen työ tehdään muurien ulkopuolella. Rikos- ja päihdetausta ja niihin liittyvä leimautuminen karsii mahdollisuuksia esimerkiksi työ- ja asuntomarkkinoilla. Siksi vangit tarvitsevat kokonaisvaltaista tukea vapautumisvaiheessa realististen vaihtoehtojen löytämiseksi ja uuden elämän pohjan rakentamiseksi. (Granfelt 2007, 138-141; Knuuti 2007, 185.)

4.3 Aiempi tutkimus

Opinnäytetyössä hyödynnetään aiempaa tutkimusta päihdekuntoutuksesta ja -kuntoutumisesta sekä vankila- että siviiliolosuhteissa. Tutkimusten tuloksia peilataan opinnäytetyön tuloksiin luvussa 7.

Kekki (2009) on tutkinut erään vankilan päihdekuntoutusosastoilla suoritetussa haastattelututkimuksessa taparikollisuutta ja päihteiden osallisuutta rikoskierteeseen. Tutkimuksessa selvisi, että tutkittavat olivat kaikki tehneet rikoksia jo ennen päihteiden käytön aloitusta. Rikosten tekeminen jatkui useiden tekijöiden summana ja syitä ja motiiveja rikosten tekijöille oli muitakin kuin vain käytön rahoitus. Tutkittavat ilmoittivat päihteiden käytön liittyvän rikoksiin ensinnäkin käytön rahoittamisen ja muuten itsensä elättämisen kautta ja sitten tunteiden kylmettämisen kautta. Esimerkiksi bentsodiatsepiinien ja heroinin käytön kerrottiin vievän pelot ja tuovan rohkeutta. Amfetamiinin käytön puolestaan katsottiin johtavan rikoksiin usein pelkästään sen tuoman uteliaisuuden ja energian takia, eli rikoksia tehtiin huvin vuoksi ja seikkailumielessä. (Kekki 2009, 88-89.)

Knuutin (2007) tutkimuksessa keskiössä on päihteiden käytön lopettaneiden elämäntapa. Päihteiden käyttö vaikuttaa monelta osin käyttäjän elämäntapaan sosiaalisilla, terveydellisillä ja yhteiskunnallisilla tasoilla. Tutkimuksessa tarkasteltiin päihteiden käytön jo onnistuneesti lopettaneiden kokemuksia lopettamiseen liittyvästä kokonaisvaltaisesta elämäntapamuutoksesta.

Karsikas (2005) puolestaan on tutkinut päihdeongelmaisten vankien kuntoutumista voimaantumisen näkökulmasta. Haastattelututkimuksessa tärkeimpänä päihteistä irrottautumisen keinona siviilissä nähtiin suhteiden katkaisu sellaisiin kavereihin, jotka ovat aktiivisesti mukana päihdemaailmassa. Tärkeänä pidettiin myös yhteiskunnallisiin palveluihin sijoittumista vankilassa olon jälkeen. Tutkittavat kokivat päihdekäytön vaikuttaneen haitallisesti työssä käyntiin, asumiseen ja ihmissuhteisiin, sekä terveydelliseen tilaan. Tutkittavat raportoivat

elämänhallinnan vähenemistä ja elämänpiirin kaventumista lähinnä päihteisiin liittyviin asioihin. (Karsikas 2005, 66.)

Valvottuun koevapauteen ja sen sisältämään päihdekuntoutukseen kohdistuvassa tutkimuksessa (Rantanen, Lindqvist, Lindström, Vuorinen & Weckroth 2016, 92) haastateltavat korostivat hyvän työntekijän merkitystä. Päihdepalveluihin kiinni pääsemisen nähtiin liittyvän olennaisesti asiakkaan asiaa ajavaan työntekijään, jolla on hyvä tuntemus palvelujärjestelmästä. Työntekijän persoonalla, vuorovaikutuksella ja sitoutumisella nähtiin olevan keskeinen merkitys päihdekuntoutuksessa.

Granfelt (2007) on tutkinut päihteistä irrottautumista naisvankien näkökulmasta. Naisvangeilla on erityisiä tarpeita ja nais- ja miesvankien päihdekuntoutusta ei kannata suoraan verrata. Granfeltin tutkimuksessa kuitenkin naisvangit korostivat ryhmämuotoisen ohjelman sopimattomuutta kaikille, sekä kaipasivat ryhmätyöskentelyyn monipuolisempaa sisältöä. Toisessa tutkimuksessa ryhmäilmapiiri koettiin positiiviseksi vaikuttajaksi päihdekuntoutuksessa. Vertaistuellinen ryhmätyöskentely auttoi tutkittavia samaistumisen ja oppimisen kautta. Ryhmätyöskentelyn koettiin vaikuttavan positiivisesti etenkin sosiaalisiin taitoihin ja sitä kautta itsevarmuuteen. (Kaskela & Tourunen 2018.)

Kaskelan ja Tourusen (2018) haastattelu- ja havaintotutkimuksessa kolmessa suomalaisessa vankilassa tutkittiin päihdekuntoutukseen hakeutumisen motiiveja ja kuntoutusohjelmista saatua tukea ja apua. Kuntoutujat ilmaisivat päihteisiin ja vankilaolosuhteisiin liittyviä motiiveja. Suurin osa koki saaneensa apua ja tukea päihdeohjelmiin osallistumisesta, etenkin itsetuottamuksen raportoitiin kasvaneen. Tutkimuksessa arvioitiin myös vankien suhdetta ohjaajiin, vartijoihin ja toisiinsa. Tutkittavat kertoivat saaneensa vankilan päihdekuntoutuksessa vaihtelevasti apua päihdeongelman käsittelyyn. Toiset vangit kokivat elämänsä muuttuneen täysin päihdekuntoutuksessa, toiset eivät raportoineet merkittävää vaikutusta. Vangit olivat jännittyneitä tulevaisuuden suhteen. He arvostivat saamaansa tukea mutta kokivat todellisen työn alkavan vasta vankeuden jälkeen.

Päihdeohjelmatutkimuksessa vangit kertoivat hakeutuneensa ensisijaisesti päihdekuntoutukseen vankilassa koska halusivat elää ilman päihteitä ja rikoksia, sekä välttyäkseen tulemasta uudelleen vankilaan. Tutkittavat uskoivat päihteettömyyden aloittamisen olevan helpompaa laitososuhteissa kuin siviilissä. Päihdekuntoutusosastolla asuvat vangit ilmaisivat olosuhteiden olevan paremmat osastolla kuin muualla vankilassa, mikä osaltaan motivoi osastolle hakemiseen. Toisaalta samassa tutkimuksessa kuntoutusohjelmaan liittyvät uudet säännöt koettiin vaikeiksi ja raskaiksi, sekä vankikultuurin vastaisiksi. (Kaskela & Tourunen 2018.)

Pohjoismaisessa tutkimusartikkelissa aiheena oli vankien kokemukset päihdekuntoutuksesta ja rangaistuksesta. Tutkimuksessa käytettiin aineistoa kahdestatoista vankilasta Suomesta, Tanskasta, Ruotsista ja Norjasta. Hoitoon hakeutumisen motivaatiota käsittelevässä osiossa

tutkittavat kertoivat motiiveikseen väsymyksen, syyllisyyden tai inhon tunteet päihdekeskeiseen elämään, sekä halun kohottaa omaa elämänlaatua. Tutkittavien mukaan motivaatiotekijöitä olivat myös halu käyttää vankeusaika hyödyksi, sekä halu suorittaa tuomio muualla kuin yleisillä osastoilla. (Giertsen, Nylander, Frank, Kolind & Tourunen 2014, 151.)

Valvontahenkilökunnalla on merkitystä kuntoutuskokemuksiin laitospäristössä. Vartijat ovat henkilökunnasta näkyvimmin läsnä kuntoutusosaston arjessa. Valvontahenkilöstön lähityö on pääasiassa kuuntelemista ja puhumista, sekä läsnä olemista, tarkkailua ja havainnointia. Valvonta voi osaltaan estää tai edistää vankien kuntouttavaa tukemista ja positiivista vuorovaikutusta. (Ylisassi, Seppänen, Uusitalo, Kalavainen & Piispanen 2016, 23, 122.)

Pohjoismaisessa tutkimuksessa tutkittavien vankien asenteet vartijoita kohtaan olivat linjassa sen kanssa, kuinka paljon vartijat tekivät lähityötä. Paljon lähityötä tekevät vartijat nähtiin positiivisessa valossa ja heihin suhtauduttiin lähes samalla tavalla kuin ohjaajiin. (Giertsen ym. 2014, 154.) Granfeltin (2007, 75) naisvankitutkimuksessa vartijat eivät kokeneet työnsä liittyvän päihdetyöhön. Helsingin vankilassa päihdekuntoutusosastolla on omat vartijat, jotka tekevät tiivistä lähityötä. Vaikka he eivät varsinaisesti suorita päihdekuntoutuksellisia toimintoja, ovat he mukana kokouksissa ja vapaa-ajan keskusteluissa, joissa aiheena on päihteet.

Näkemykset vartijoista saattaa olla negatiivinen. Kaskelan ja Tourusen (2018) tutkimuksessa harvalla oli hyvää sanottavaa vartijoista, ja paras suhde vartijaan tutkittavien mielestä oli ei minkäänlainen suhde. Vangit tekivät selkeän eron vartijoiden ja erityishenkilöstön välille. Tutkittavat kokivat päihdeohjaajat helposti lähestyttäviksi ja luotettaviksi. Luottamus rakentui heidän mukaansa kuntoutusprosessin aikana ja lopulta ohjaajille oli helppo puhua mistä tahansa. Toisaalta he kyseenalaistivat ohjaajien asiantuntemuksen ja motivaation - ohjaaja tietää päihdeongelmasta teorian tasolla, mutta ei käytännössä, ja tekee työtä lopulta vain rahan takia. Samassa tutkimuksessa vangit kokivat pienellä osastolla heidän asioitaan hoidettavan paremmin. Erityisohjaajat pystyivät työskentelemään intensiivisemmin ja henkilökohtaisemmin kuin normaaliosastoilla. Vangit kokivat myös päihdekuntoutustyöskentelyn edistävän rangaistusajan suunnitelmaa ja sitä kautta mahdollistavan esimerkiksi perhetapaamisia ja poistumislupia. (Kaskela & Tourunen 2018.) Karsikkaan tutkimuksessa puolestaan tutkittavat olivat kokeneet päihdekuntoutusosastolla olon positiivisena ja rauhallisena. Ilmapiiri koettiin hyväksi ja päihdekielteiseksi ja erillään olo muusta vankilasta koettiin myönteisenä ja päihdeettömyyttä tukevana tekijänä. (Karsikas 2005, 108.)

Kuntoutusilmapiiriä on tutkittu vuoden 2016 tutkimuksessa, jossa yhden vankilan vangit jaettiin kahteentoista ryhmämuotoiseen kuntoutusryhmään. Ryhmien ilmapiirien ei todettu eroavan toisistaan yhden kuukauden kuntoutuksen jälkeen, mutta kuuden kuukauden kohdalla ryhmien erot ilmapiirissä erosivat toisistaan merkittävästi. Kokonaisuudessaan ryhmien välillä havaittiin johdonmukaisesti eroja siitä riippumatta, että ryhmät oli jaettu satunnaisesti ja

eroja ei lähtötilanteissa ollut. Yksittäisiä ilmapiiriin vaikuttavia tutkimustekijöitä olivat muun muassa ryhmän keskinäinen luottamus, vertaistuki, suhde ohjaajaan ja kokemus ohjaajan pätevydestä. Ryhmäilmapiirin on havaittu vaikuttavan yksilön kokemukseen kuntoutuksesta ja sitä kautta mahdollisesti kuntoutuksen vaikuttavuuteen yksilötasolla. Ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa tulisikin kiinnittää aktiivisesti huomiota kuntoutusilmapiiriin ryhmätasolla. (Kelly & Welsh 2016.)

Tanskassa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa tehdyssä vankilapähdekuntoutustutkimuksessa tutkittavat kokivat ilmapiirin kuntoutuksessa paremmaksi kuin vankilan yleisillä osastoilla. Yhteisöllisyys ja rehellisyys sekä kuntoutusmyönteisyys olivat tutkittavien mukaan yleisosasto- ja korkeammalla. Tutkimuksessa kuntouttavat ryhmät koettiin kuntoutuksen parhaaksi anniksi. (Giertsen ym. 2014, 155.)

Vankien väliseen ja rikolliseen alakulttuuriin liittyviä tekijöitä on noussut esiin tutkimuksissa. Karsikkaan tutkimuksessa tutkittavat kokivat vankilaympäristön negatiivisena kuntoutuksen suhteen. Häiritseviä tekijöitä olivat esimerkiksi vankikulttuuri, joka osaltaan estää vankia olemasta oma itsensä ja kertomasta avoimesti kokemuksistaan. Suljetun laitoksen ahdistavan ilmapiirin koettiin myös toisinaan lisäävän päihdemielihaluja. (Karsikas 2005, 103.) Myös päihdekuntoutusohjelmiin osallistuneet vangit kokivat muiden vankien tuomitsevan heitä - heitä pidettiin heikkoina ja epäilyttävinä ohjelmiin osallistumisen takia (Kaskela & Tourunen 2018).

Laitosolosuhteilla ja rangaistuksella voi olla myös pysähdyttävä, mahdollistava ja velvoittava vaikutus. Rangaistusaikana on mahdollista pysähtyä keskittymään asioihin, jotka siviilissä tuntuvat vaikeilta tai aikaa vieviltä. Toisaalta monet saattavat hoitaa vankilassa kuntouttavia toimia velvollisuuden tunteesta, koska niin "kuuluu tehdä" ja koska rangaistusajan suunnitelmassa niin vaaditaan. (Järvinen 2007, 71-73.)

Kekin (2009, 115) tutkimuksessa tutkittavat kertoivat hakeutuneensa hoitoon, koska olivat väsyneitä rikolliseen elämään ja saaneet tarpeekseen huumeiden käytöstä. Tutkittavat kertoivat myös kaveripiirin sitovan aineiden käyttöön ja rikoskulttuuriin, eikä kavereiden koettu tukevan pyrkimyksiä raittiiseen ja rikoksettomaan elämään. Kaveripiirille koettiin lojaalisuutta ja toisaalta se rajoitti yksilönvapautta. (Kekki 2009, 123.)

Israelilaisen vankiloissa toimivien päihdekuntoutusohjelmien vaikuttavuutta tarkastelleen tutkimuksen mukaan tärkeimpiä vaikuttavuustekijöitä ovat ohjelman kokonaisvaltaisuus ja teoriapohja, jonka tulisi olla kognitiivisbehavioraalinen tai terapeutin yhteisön kaltainen, sekä ohjelman pituus ja positiivinen sosiaalinen kuntoutusympäristö. Ohjelma tulisi lisäksi suorittaa kokonaisuudessaan vaikuttavuustekijöiden maksimoimiseksi. Päihdekuntoutusohjelman kokonaisuudessaan läpikäyneet vangit uusivat rikoksensa ohjelman kesken jättäneitä vankeja harvemmin. (Haviv & Hasisi 2019.)

Hoidon yleisten tekijöiden vaikuttavuutta päihdehoitoon selvittäneen tutkimuksen mukaan asiakkaan ja terapeutin välinen yhteistyösuhde ennustaa hoidossa jatkamista, eli mitä paremmaksi työntekijä arvioi yhteistyösuhteen, sitä todennäköisemmin asiakas pysyi hoidossa. Terapeutin direktiivisyys ja empaattisuus ennustavat myös hoidon jatkumista yhdessä asiakkaan muutosvalmiuden kanssa. Asiakkaan korkeat odotukset ennakoivat tyytyväisyyttä terapeuttiin, eli mitä enemmän asiakas odottaa hoidolta ja uskoo siihen, sitä parempia tuloksia saadaan. Merkityksellisimpiä tuloksellisuuden ennustajia tutkimuksessa olivat toimiva yhteistyösuhde ja asiakkaan positiiviset odotukset. (Kuusisto & Saarnio 2012, 296-298.)

Asiakassuhteen dialogisessa arviointisuhteessa tutkittavat nostivat esille asiakas-työntekijäsuhteen merkitystä. Suhteessa merkittävänä nähtiin luottamus, vastavuoroisuus, liittoutuminen ja pysyvyys, sekä kokonaisvaltaiset ja monipuoliset tukitoimenpiteet. (Järvinen 2007, 141.) Dialogisessa asiakassuhteessa tarkoitus ei ole yksipuolisesti ymmärtää asiakasta ja välttää ristiriitoja, vaan herätellä erilaisia näkökulmia. Asiakas voi tällaisessa vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa saada osallisuuden ja toimijan roolin. (Järvinen 2007, 145-146.) Kanadalaisessa tutkimuksessa tutkittavat kokivat ammattihenkilön ominaisuuksien parantavan motivaatiota pysyä päihteittä. Terapeutin tai ohjaajan piti tutkittavien mukaan olla humaani, kunnioittava ja luotettava. (Brunelle ym. 2015.)

5 Tutkimusasetelma

Luvussa 5 esitellään opinnäytetyön tutkimusasetelma. Osiossa avataan opinnäytetyön tarkoitusta ja tavoitteita, sekä tutkimuskysymyksiä. Lisäksi esitellään opinnäytetyössä käytettyjä tutkimusmenetelmiä ja työn edistymistä, sekä tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä eettisiä periaatteita.

5.1 Tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui Helsingin vankilan uuden päihdekuntoutusosaston vankien kokemusten kartoittaminen osaston toiminnasta. Opinnäytetyön tekijä suoritti keväällä 2019 harjoittelun päihdekuntoutusosastolla ja oli mukana osaston kehittämistyössä, sekä suunnitelli osastolta poistuville vangeille palautelomakkeen, jolla kartoitetaan osastokokemuksia. Osaston toiminnasta vastaava erityisohjaaja toivoi kehitystoiminnan tueksi vielä syvempää selvitystä vankien näkökulmasta ja yhdessä suunniteltiin mahdollista opinnäytetyötä. Aiempi tuntemus osaston perustoiminnasta ja kehittämisen kontekstista tuki kysymyksenasettelua ja haastattelutilannetta. Opinnäytetyössä on kuitenkin pyritty mahdollisimman objektiiviseen kuvaan tutkittavasta osastosta.

Tutkimuslupaa anottiin 5-9 vankihaastattelulle. Tavoitteena oli haastatella jokainen osaston vanki, jotta haastateltavien valinnoilla ei johdateltaisi tuloksia. Ennakkotuntemus vangeista olisi voinut johtaa esimerkiksi siihen, että haastatteluun olisi valittu ainoastaan niitä vankeja, joilla oli ennakkotietojen perusteella positiivinen näkemys osastosta ja sitä kautta tutkimus-

tulokset olisivat olleet vääristyneen kritiikittömiä. Osastolla oli haastatteluaikana vapaita paikkoja. Seitsemästä osastolla asuvasta vangista kuusi osallistui vapaaehtoisesti haastatteluihin. Tältä osin päästiin tavoitteeseen.

Opinnäytetyön tavoite oli tuottaa tietoa päihdekuntoutusosaston toiminnasta kuntoutujien näkökulmasta kehittämisen tueksi. Tarkoitus oli selvittää, millaisia kokemuksia vangeilla on ollut päihdekuntoutusosastosta ja mitä näkemyksiä heillä on sen kehittämisen suhteen. Varsinaisiksi tutkimuskysymyksiksi tiivistyivät:

1. Miten osaston toiminta on vastannut vankien kuntoutusodotuksiin ja -tarpeisiin?
2. Millaista on osaston arki, vapaa-aika ja sosiaalinen ilmapiiri vankien näkökulmasta?
3. Mihin tarpeisiin osastolla ei ole vastattu ja mitä kehittämiskohteita osaston toiminnassa on vankien näkökulmasta?

Tutkimuskysymykset suunniteltiin yhteistyössä työelämän kanssa ja niitä muokattiin työn aikana vastaamaan mahdollisimman hyvin teemahaastattelurungon tuottamaan aineistoon. Teemahaastattelurunko (Liite 1) suunniteltiin laadullisen tutkimusotteen mukaisesti ilmentämään päihdekuntoutusosaston toimintaa ja kehittämiskohteita kuntoutujien erityisestä näkökulmasta. Rungossa esitetään lisäksi taustatekijöihin, yksilöön ja ajatteluun sekä tulevaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppanin, osaston vastuuhjaajan, kanssa pohdittiin opinnäytetyön tavoitteita ja tarkoitusta, sekä kysymyspatteristoa. Kysymyksenasettelua ohjasivat aiemmat palautteet vangeilta osaston toiminnasta sekä kehittämistyössä esiin tulleet aiheet. Haastattelurunkoa hahmoteltiin myös teorian tiedon perusteella. Rungossa esitettiin kysymys esimerkiksi hyvän päihdetyöntekijän ominaisuuksista. Kysymys lisättiin runkoon, koska tutkimuksissa ja teoriassa oli noussut huomioita ohjaajan ominaisuuksien vaikutuksesta kuntoutukseen, jota haluttiin tarkastella tälläkin osastolla.

Tulokset hyödyttävät ensisijaisesti päihdekuntoutusosaston työryhmää, joka voi jäsenettyjen tulosten perusteella kehittää osaston toimintaa entistäkin toimivammaksi. Tulokset hyödyttävät toivottavasti myös tulevaisuudessa osaston vankeja kehittämistyön konkreettisen osuuden jälkeen, sekä koko vankilan päihdetyön työryhmää sikäli, että kysymykset kartoittavat myös päihdekuntoutujien erityistarpeita vankilassa muun muassa työntekijässä toivottujen ominaisuuksien suhteen.

5.2 Tutkimusmenetelmät ja aineiston analyysi

Lähestymistavaksi valikoitui laadullinen tutkimusmenetelmä, koska opinnäytetyössä ei pyritä yleistettävään tietoon, vaan aiheen laajaan kuvailuun ja ymmärtämiseen. Tiedonkeruumene-

telmänä käytetään puolistrukturoitua teemahaastattelua ja analyysin menetelmänä laadullista sisällönanalyysia. Teemahaastattelussa edetään ennalta asetettujen teemojen ja niihin liittyvien kysymysten mukaan. Haastattelu on puolistrukturoitu, koska kysymysten pohjalta todennäköisesti nousee lisäkysymyksiä ja muuta keskustelua, jota ei ole kirjattu haastattelu-suunnitelmaan, mutta on tärkeää aineistoa. (Kananen 2014, 17, 72.)

Laadullinen tutkimusmenetelmä ja etenkin haastattelu on omiaan kartoittamaan kokemustietoa. Haastattelussa saadaan subjektiivista tietoa ja esimerkiksi lomakekyselystä poiketen voidaan esittää tarkentavia kysymyksiä. Teemahaastattelussa kysymyspatteristo on suunniteltu ennalta määriteltyjen teemojen ympärille. Teemat etenevät taustatiedoista osastolle haikutumiseen, osastolla oloon ja siitä tulevaisuuden näkymiin osastokuntoutuksen jälkeen.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja analyysi tapahtuvat osittain päällekkäin. Haastattelut äänitetään ja litteroidaan. Havaintojen, eli litteroidun haastattelusisällön, keräämisen jälkeen havainnot pelkistetään kiinnittäen huomiota tutkimuksen kannalta olennaisiin ilmaisiin ja jättäen pois tutkimuksen kannalta merkityksettömät ilmaisut. Pelkistämisen jälkeen havainnot karsitaan lisää yhdistämällä samankaltaiset ja samaan kysymykseen vastaavat ilmaisut. Aineiston koodausmetodinä voidaan käyttää koodausta tai teemoittelua, eli tekstiosan asiakokonaisuuden mukaan nimeämistä. Sen jälkeen koodattu sisältö voidaan vielä luokitella yläluokkiin, eli ryhmitellä samaa tarkoittavat koodatut sisällöt yhden käsitteen alle. (Kananen 2014, 105, 113.) Laadullisessa analyysissä pyritään pelkistämään havaintosisältö mahdollisimman suppeaksi. Mahdollisimman olennaiseksi supistettu havaintosisältö tulkitaan peilaten sitä aiempaan tutkimukseen ja teoriaan. (Alasuutari 2011.)

Litteroidun haastattelusisällön analyysi alkoi aineiston huolellisella läpikäymisellä. Aineisto luettiin useaan kertaan analysoinnin helpottamiseksi ja yhtenäisten teemojen hahmottamiseksi. Läpikäytyä aineistoa selkiytettiin pelkistämällä. Materiaalista karsittiin opinnäytetyön kannalta epäolennaiset puheenvuorot ja anekdootit, sekä yksityisyysuojan kannalta ongelmalliset tiedot, kuten vuosiluvut, mainitut nimet sekä paikat. Seuraavaksi lähdettiin jäsentämään tekstiä yhdistelemällä ja kokoamalla samankaltaisia ja samaan kysymykseen vastaavia ilmaisuja. Eri haastatteluista olennaisiksi supistetut ilmaisut luokiteltiin haastattelurungon kysymysten mukaisiin alaluokkiin. Aineistosta etsittiin ensin samaan kysymykseen vastaavia ilmaisuja, jotka jaettiin kysymyksen mukaiseen alaluokkaan. Alaluokista ilmaisut jaettiin yläluokkiin, jotka muodostuivat teemahaastattelurungon teemojen mukaisesti. Käytännössä aineiston analysointi ja luokittelu oli sinällään mutkatonta, että haastattelut etenevät lähes poikkeuksetta hyvin johdonmukaisesti haastattelurungon pohjalta. Konkreettisesti tekstiä luokiteltiin jakamalla tekstiä useihin eri tiedostoihin yläluokkien mukaisesti ja määrittelemällä niissä eri alaluokkien mukaisia tekstiosuuksia tietyllä värillä.

5.3 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena puolistrukturoidulla teemahaastattelulla aineistoa keräten. Opinnäyteprosessi aloitettiin syyskuussa 2018 opinnäytetyöstartilla. Varsinainen työskentely alkoi vasta huhtikuussa 2019 sen jälkeen, kun tekijä oli suorittanut harjoittelun Helsingin vankilassa. Aiheeseen liittyen oli tehty jo paljon taustatyötä harjoitteluraporttia varten ja lopulta harjoittelua ohjannut opettaja kehotti jatkamaan aiheesta opinnäytetyötä. Koska myös jo osaston erityisohjaajan kanssa oli pyöritelty ajatusta opinnäytetyöstä, aiheen valinta oli itsestäänselvyys. Vaikka kokemus osaston toiminnasta ja erityisesti tuttuus osalle vangeista voidaan nähdä luotettavuutta alentavana tekijänä, se myös helpotti opinnäytetyöprosessia ja antoi laajan ja syvällisen käsityksen ilmiöstä, joka puolestaan helpotti aineiston keruuta ja analyysia. Myös vankilan toiminnan näkökulmasta on helpompaa, että tekijä osaa ja kykenee itsenäisesti liikkumaan vankilan alueella ja tietää ennestään säännöt ja toimintatavat, jolloin opinnäytetyön tekeminen käytännössä ei sido henkilöstöresurssia tekijän kuljettamiseen ja valvomiseen.

Suunnitelma ja teoriapohja tehtiin ja kerättiin huhti-toukokuussa 2019, joskin kirjallisuuteen perehtyminen ja teoriaosuuden kokoaminen on ollut myös jatkuvaisluontoista koko prosessin ajan. Suunnitelmaseminaarissa toukokuun lopulla esiteltiin opinnäytetyön tarkoitusta ja tavoitteina, sekä hahmoteltiin prosessin etenemistä ja aikataulua. Suunnitelmavaiheessa anottiin Rikosseuraamuslaitokselta tarvittavat tutkimusluvut vankihaastatteluja varten. Tutkimuslupa (Liite 2) myönnettiin kesäkuun loppupuolella. Osastolle nähtäväksi vietiin joitakin viikkoja etukäteen saatekirje (Liite 3), jossa kerrottiin opinnäytetyöstä pääpiirteittäin. Tämän jälkeen vangit saivat pohtia, halusivatko haastatteluun osallistua. Käytännössä aineiston keruu alkoi vasta heinäkuun puolessavälissä ja saatiin päätökseen elokuun lopulla. Haastateltavien valitsemiseen ei mennyt sikäli aikaa, että haastatteluun sai osallistua haluamansa mukaan kuka tahansa päihdekuntoutusosaston vanki. Litterointia tehtiin aineiston keruun ohella. Analyysiprosessi alkoi aineiston litteroinnin jälkeen.

Haastattelut suoritettiin osaston erityisohjaajan työhuoneessa kahden kesken. Vangeilta kysyttiin suostumus (Liite 4) haastatteluihin ja haastattelumateriaalin käyttämiseen opinnäytetyössä ja heidän anonymiteettinsä taattiin hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Jokainen haastatteluun osallistunut vanki sai kopion allekirjoittamastaan suostumuksesta. Haastattelumateriaali kerättiin elo-syyskuussa 2019. Haastatteluun osallistui lopulta kuusi vankia, osaston vahvuudesta yhtä lukuun ottamatta kaikki. Kuhunkin haastatteluun varattiin aikaa noin tunti, ja keskimäärin haastattelut kestivät noin 20 minuuttia, joskin haastatteluajoissa oli suurta vaihtelua. Haastattelija pyrki jättämään haastattelutilanteissa minimiin minkäänlaisen jututuksen tai arkipuheen, ja eteni haastattelurungon mukaisesti, pitäen kuitenkin keskustelun luontaisena. Jokainen haastattelu nauhoitettiin ja äänitetty aineisto poistettiin heti litteroinnin jälkeen. Haastatteluista litteroitua tekstiä syntyi yhteensä 18 sivua. Litteroinnista jätet-

tiin pois täytesanat ja muut tutkimuksen kannalta merkityksettömät ilmaisut. Litteroinnin jälkeen aineisto analysoitiin.

Kirjallinen työ on alusta lähtien koottu opinnäytetyön ohjeiden ja rakenteiden mukaisesti. Työn kirjoitusosuus saatettiin loppuun syys-lokakuussa. Opinnäytetyön julkaisemisvaihe on marraskuussa 2019. Työelämän ohjaaja opinnäytetyössä oli aktiivisesti mukana koko opinnäytetyöprosessin ajan seuraamalla edistystä. Tekijä pyysi työelämältä kommentteja sekä huomioita työstä sen edetessä ja pyrki työelämälähtöisyyteen, jotta opinnäytetyö voisi mahdollisimman hyvin hyödyttää työryhmää.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössä noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä tutkimuksen luotettavuuden ja eettisen hyväksyttävyyden takaamiseksi. Hyvän tieteellisen käytännön sellaisia lähtökohtia, jotka ovat opinnäytetyötasoisien tutkielman kannalta olennaisia, ovat rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä sen joka vaiheessa, muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen sekä tarvittavien tutkimuslupien hankkiminen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019a.)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019b) erittelee erikseen ihmistieteisiin luettavaa tutkimusta koskevia eettisiä periaatteita. Näiden periaatteiden osa-alueita ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat. Tutkittavien itsemääräämisoikeuteen liittyy osallistumisen vapaaehtoisuus. Vapaaehtoisuutta on erityisen tärkeä korostaa laitosolosuhteissa. Vapaaehtoisuuden periaatteen täyttymiseksi kysytään haastateltavilta tässäkin opinnäytetyössä kirjallinen suostumus. Suostumuksessa kerrotaan opinnäytetyön perustiedot, kuten mitä kerättävällä aineistolla tehdään ja miten se säilytetään, ja ilmoitetaan, että tutkittavalla on oikeus keskeyttää osallistuminen missä tahansa vaiheessa. Haastattelutietoja ei yhdistetä rekisteritietoihin. Mikäli siis vanki kieltäytyy vastaamasta esimerkiksi kysymykseen vankilakertaisuudesta, ei tietoa haeta esimerkiksi vankitietojärjestelmästä vaan kirjataan puuttuvaksi. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019b.)

Tutkimus ei saa aiheuttaa tutkittavalle vahinkoa missään tutkimuksen vaiheessa. Vuorovaikutuksen tutkittavan kanssa tulee olla kunnioittavaa ja kohteliasta. Tutkimustuloksissa pyritään välttämään arvostelevaa tai asenteellista kieltä tai esitystapaa. Mahdollisesti arkaluontoisen aihesisällön vuoksi haastateltavien henkilöllisyys peitetään tutkimustuloksissa esimerkiksi nimimerkeillä. Täydellistä tunnistamattomuutta ei liene mahdollista taata ottaen huomioon laitosolosuhteet, osaston koko ja tutkimusajankohdan julkisuus. Anonymiteetti pyritään kuitenkin takaamaan mahdollisimman pitkälle salaamalla esimerkiksi haastatteluiden tarkat ajankohdat ja paikat. Tutkimusaineisto säilytetään ja tuhotaan asianmukaisella tavalla. Opinnäytetyöstä ei liene aiheenmukaista tehdä suoraa jatkotutkimusta, joten kaikki aineisto voi-

daan hävittää. Tutkimusaineistoa ei jaeta tai käsitellä muiden kuin tutkielman tekoon olennaisesti liittyvien henkilöiden kesken. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019b.) Tutkimukseen anottiin tutkimuslupaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnolta.

Tutkimusajankohdan julkisuuden ja osaston pienen koon vuoksi on anonyymiteetin takaamiseksi opinnäytetyössä käytetyt lainaukset merkitty aakkos-numeroyhdistelmällä HX, jossa H viittaa haastateltavaan ja numero on satunnainen. Lainauksista on jätetty pois myös henkilöiden ja paikkojen nimiä sekä muita tunnistetietoja, kuten mainittuja ikiä. Lainauksiin merkittiin suluilla poistettu kohta.

Opinnäytetyön luotettavuutta pyrittiin lisäämään objektiivisuudella haastateltavien valinnassa, eli sen sijaan, että työntekijälähtöisesti valikoitaisiin ”parhaat” haastateltavat ja näin johdateltaisiin tuloksia, pyrittiin haastattelemaan kaikki osaston vangit. Osastolla olleista seitsemästä vangista haastatteluun suostui kuusi. Otos on silti verraten pieni. Opinnäytetyön luotettavuutta pohdittaessa tulee ottaa huomioon, että laadullinen tutkimus ei pyri yleistettävään tietoon. Laadullisen tutkimuksen luottavuuden arviointiin ei ole vakiintunutta kriteeristöä. Tutkimuksessa tehdyt valinnat pyritään perustelemaan ja tutkimuksen jokainen vaihe dokumentoimaan riittävän kattavasti. Tutkimustulokset esitetään faktisesti oikein niitä väristelemättä. Teoriapohja pyritään pitämään tieteellisesti luotettavana ja jäljitettävänä. Tulosten luotettavuutta pyritään parantamaan sillä, että aineisto kerätään eri lähteistä ja niiden sisältöä verrataan toisiinsa. Haastattelutuloksia verrataan aiempaan samantyyppiseen tutkimukseen. (Kananen 2014, 150-153.)

Opinnäytetyön luotettavuutta arvioitaessa tulee ottaa myös huomioon, että tutkija on ainakin osalle haastateltavista entuudestaan tuttu. Havaintosisällön keräämisaikana opinnäytetyön tekijä oli töissä kyseisellä osastolla työryhmän jäsenenä ja jonkin aikaa vastaavan erityisohjaajan sijaisena. Haastateltavien tuntemus entuudestaan voidaan nähdä luotettavuutta vähentävänä tekijänä. Aiempi tuntemus ilmiöstä ja sen kontekstista voi tarjota syvemmän ymmärryksen aiheesta - toisaalta tuttuus voi estää tai vaikeuttaa avoimesti puhumista. Vaarana on myös omien tulkintojen tekeminen etenkin ennestään tuttujen vankien kohdalla. Uskomus siitä, että haastattelija tietää mitä haastateltava aikoo sanoa tai ajattelee, ei saa johdatella haastattelukysymyksiä tai vastausten tulkintaa. Pidempi oleskelu tutkimuskentällä saattaa toisaalta auttaa luottamuksen rakentamisessa haastateltaviin. Luotetulle tutkijalle on helpompi avautua ja vaikeampi valehdella ja haastattelija myös huomaa vilpin helpommin. (Alasuutari 2011.)

6 Tulokset

Tässä osiossa esitellään opinnäytetyön tulokset. Tulokset perustuvat ainoastaan haastattelu-materiaaliin. Tuloksia on avattu osaston ja vankilan toimintaan liittyvien seikkojen selittämisellä, mutta ei muutoin tulkittu tai analysoitu tässä osiossa. Tulokset on esitelty haastattelu-

rungon mukaisesti teemoittain alaluvuissa. Kursivoidut tekstiosiot ovat suoria lainauksia haastatteluaineistosta.

6.1 Taustatiedot haastateltavista

Opinnäytetyön teemahaastattelut suoritettiin heinä-elokuussa 2019. Haastatteluun osallistui vapaaehtoisesti kuusi vankia. Osaston senhetkisistä vangeista vain yksi ei halunnut osallistua haastatteluun.

Haastattelun ensimmäinen osio koski haastateltavien taustatietoja, jotka esitellään pääpiirteittäin. Haastatteluun osallistuneiden vankien keski-ikä oli 29 vuotta, nuorimman ollessa 23-vuotias ja vanhimman 35-vuotias. Vankilakertaisuus vaihteli haastateltavilla toisesta kahdeksanteen kertaan, ei huomioon ottaen tulevia, jo tiedossa olevia vankeustuomioita. Tuomiot haastateltavilla olivat keskimäärin hieman yli kolme vuotta, vaihdellen alle vuodesta yli viiteen vuoteen.

Haastateltavista vangeista kolmella oli lapsia. Yksi kuudesta oli parisuhteessa ja kaksi muuta olivat epävarmoja, olivatko sillä hetkellä parisuhteessa. Kuudesta kolmella oli ammattikoulututkinto ja kahdella peruskoulun päättötodistus, joista toisella oli ammattikoulu ja lukio vielä kesken. Yksi haastateltavista ei ollut suorittanut peruskoulutusta loppuun. Vain kahdella haastatelluista oli tiedossa asuinpaikka tai asunto siviilissä. Kaikki kuusi olivat tehneet palkkatöitä, mutta vain yhdellä oli varmasti tiedossa töitä vielä vapautumisen jälkeen.

6.2 Haastateltavien päihdetausta

Haastattelun ensimmäinen teemaosio koski haastateltavien päihteiden käyttöä. Päihteistä eniten käytettiin kannabista, amfetamiinia ja alkoholia, jotka mainitsivat kuudesta viisi haastateltavaa. Lähes kaikkien käyttöhistoriasta löytyi myös ekstaasia, buprenorfiinia tai muita opiaatteja, sekä kokaiinia. Yksi ei suostunut haastattelutilanteessa erittelemään käyttämiään päihteitä, mutta kertoi käyttäneensä ”kaikennäköistä”.

”Olin korvii myöten riippuvainen oikeestaan kaikkee mitä vaa saa millä pystyy helpottaa omaa oloa ja siin oli kaikki semmoset jutut mitä oli vuosien aikana tapahtunu, mitä oli muille tehny, mitä oli lähimmäisille tehny, kavereit jotka oli kuollu viereltä ja näin ni mitään asioit ei ollu vuosien aikana käsitelly eikä käyny mieles läpi eikä puhunu kenellekää. Sit tuli nii jäätävä sellane tukos omaan sisimpään et tuntu et ei pysty vaa hanskaamaan yksinkertasesti et joutu käyttää ja oli pakotettu jollai keinol helpottaa sitä omaa oloa ja huumeet, just ne opiaatit oli sit paras vaihtoehto siihe.” H1

Kaksi kuudesta ei ollut aiemmin ollut missään päihdekuntoutuksessa tai -hoidossa. Loput neljä olivat käyneet vähintään katkoilla, mutta osa myös avo- tai laitospäihdekuntoutuksissa. Kaikilla kuu-

della oli takana myös itsenäisiä lopettamisyrittäjiä. Pisimmät päihteettömät jaksot aikuiselämän aikana olivat noin vuoden mittaisia. Kaksi kuudesta mainitsi olleensa yleensä tuomioiden ajan päihteittä. Vankilatuumioiden koettiin toisinaan tarjoavan mahdollisuuden pysähtymiseen ja asioiden pohtimiseen, sekä päihdekäytön lopettamiseen ikään kuin pakotetusti ulkoisten kontrollitekijöiden nojalla.

”No mul on ollu sellasii kausii ku mä oon yrittäny, aluks en uskaltanu tietenkää leimautuu ni en hakenu apuu mistää katkoilta tai päihdekuntoutuksista ku mä ajattelin et se vaikuttaa jotenki siihe mun statuksee muiden silmis ja et mä leimaudun päihteettömien läheisten joukos narkomaaniks ni mul oli aika suuri kynnys lähtee hakee apuu. --- Tollaset kuntoutukset ja katkot tuli varmaa ekan kerran (vuosi poistettu) et huomaa et nyt on mennyt asiat tarpeeks vituilleen et ei voi yksinkertasesi jatkuu tällee, et jopa käyttävät kaverit alko sanoo et sul menee nii kovaa et se on hengenlähtö tai se on varmaa hautajaiset sit seuraavaks jos et vedä vähä jarruu.” H1

”Viimeks ku vapauduin ni siitä puol vuotta olin ilman päihteitä. Se on varmaa pisin jakso koko elämässäni. Mä en halunnu käyttää mut sit tuli taas noit parisuhdeongelmii ja jouduin taas huonoihi kaveripiireihi ja avasin korkin taas ja siitä se lähti. Kannabikset ja amfetamiinit ja kokkelit ja jokapäiväset juomiset.” H5

Yhteyden päihteiden käytön ja rikollisen käyttäytymisen välillä tunnistivat jossakin määrin kaikki. Viisi kuudesta mainitsi myyneensä päihteitä. Päihteiden myynnin myötä mukaan oli tullut muita rikoksia, kuten väkivaltarikoksia, petoksia ja ryöstöjä. Haastateltavista kaksi mainitsi myös päihteiden tuovan itsessään esiin huonoja puolia, esimerkiksi väkivaltaisuutta ja impulsiivisuutta, jotka olivat johtaneet rikoksiin. Päihteiden käytön koettiin madaltavan kynnystä rikosten tekemiseen.

”Periaattees kaikki rikokset johtuu päihteiden käytöstä tai jollain tavalla siihen liittyy. Viime aikoina se on ollu huumekauppaa mitä mä oon tuol tehny. Ja sitä enne... ennen mä tein rahaa saadakseni huumeita ja nykyää enemmänki myyn huumeita saadakseni rahaa.” H3

”Mul on kaikki mun tuomiot... huumeissa tullu ajettuu rattijuopumuksii ja sitte aseit on tullu kuvioihi huumeiden myötä ja. Sit semmost ku normaalisti ko diilaillee kamaa ja. Tullu semmosii väkivaltahommeleit. Kaikki sen kaman kanssa tullu.” H4

”Päihteettömästä elämästä seuraa sit myös rikoksetonta elämää. Ku ne on ne päihteet mitkä ajaa rikoksii aina.” H5

Haastateltavien päihdetausta oli monilta osin yhteneväistä. Kaikki olivat myös kokeilleet päih- teiden käytön lopettamista itsenäisesti ja osalla oli aiempaa hoito- tai kuntoutuskokemusta. Kaikki haastateltavat tunnistivat jossain määrin yhteyden päihdeiden käytön ja rikollisen käyt- täytymisen välillä.

6.3 Hakeutumisen motivaatiotekijät, toimintaa koskevat odotukset ja arki

Haastattelun seuraava osio käsitteli osastolle hakeutumista, osastoon kohdistuneita toiveita ja odotuksia, sekä osaston toimintaa jokapäiväisellä tasolla. Osastolle hakeutumisen motiivit olivat pitkälle samantyyppisiä. Monen kohdalla esiin tuli pysähtyminen asioiden, ajattelun ja elämäntapojen käsittelyyn, asioiden järjestykseen saaminen ja oman käyttäytymisen pohtimi- nen.

”Nyt ku mul on taas yli neljän vuoden tuomio ni mul on ollu aikaa oikeesti funtsii noit viimist kymment vuotta mitä täs on menny. Mä täytän (ikä poistet- tu) ja nää viimiset kymmene vuotta on menny nii et... tuntuu et se on vaa sel- lane usvane paha uni mist on just hetki sit heränny vasta. Et yrittää käsitellä niitä ja sen takii mä oon tähänki päihdekuntoutuksee tullu.” H1

”Sen takii mä oon tänne hakeutunu ku alotin tän tuomion ni mä lupasin itelle- ni et mä en enää haluu ajautuu siihe samaa tilanteesee. Pääsee funtsii paljo päihteetöntä elämää täällä näin.” H5

Vankilatuomion hyödyksi käyttäminen oli keskeinen osastolle hakeutumisen syy. Yksi haasta- teltavista kertoi, että kuntoutukseen hakeutuminen siviilissä on tuntunut hankalalta, kun olisi ”parempaakin tekemistä”. Vankilassa tällaista parempaa tekemistä ei varsinaisesti ole, joten aika on helpompi ottaa hyötykäyttöön.

”Ei oo ollu sellasta tosi stabiilii aikaa elämäs pitkii pitkii aikoihi et kaikki asiat tuntuis olevan aika tasapainos et oikeestaa ne tasapainon tunteet on tullu sit tuomioiden aikana.” H1

Viisi kuudesta mainitsi tärkeäksi tuomion suorittamisen päihdeettömässä ympäristössä. Eten- kin ne, jotka olivat jo jonkin aikaa olleet käyttämättä päihdeitä, eivät halunneet suorittaa vankeustuomiota osastolla, jossa on tarjolla päihdeitä ja ympärillä käytetään. Tuomion suorit- tamien avoimemmissa olosuhteissa koettiin eräänlaiseksi bonukseksi mutta ei ensisijaiseksi motivaatiotekijäksi. Kolme kuudesta mainitsi osastolla olevan jollakin tavalla paremmat olot muihin osastoihin verrattuna, mutta ikään kuin ohimennen muiden, tärkeämmiksi koettujen tekijöiden jälkeen. Päihdekuntoutusosastolla on sellien ovet auki joitakin muita osastoja kau- emmin ja vangit saavat hieman vapaammin viettää aikaa yleisissä tiloissa yhdessä.

"Ja tietenkä onhan tää ihan erilaist viettä rangaistusäika tää ku tuol normaallikerroksil ja ohan täs samanhenkist porukkaa ja ihmisil on tarkotus ainaki et ne viettäis tän tuomion päihteittä." H1

Haastateltavat mainitsivat myös hakeutuneensa osastolle saadakseen tietoa ja työkaluja päihdeaddiktion selättämiseen. Kaikki kuusi olivat kokeilleet aiemmin itsenäisesti lopettamista. Neljä kuudesta oli ollut aiemmin muissa kuntoutuksissa, kahdella ei ollut taustalla mitään aiempaa hoito- tai kuntoutusjaksoa. Lopettaminen ei ollut omin avuin tai aiempien kuntoutusten kautta vielä onnistunut, ja haastateltavat kokivat tarvitsevansa lisää tietotaitoa onnistuakseen. Vain yksi mainitsi vertaistuen erityiseksi osastolle hakemisen syyksi. Haastateltavat siis tuntuivat kaivanneen ensisijaisesti ammattilaisapua osastolle hakiessaan.

"Et sais vähän sitä tietoo ja taitoo mitä ei oo itel aiemmi ollu. Et täl kertaa menis erilailla ku tost portist lähtee ni tietäis vähän paremmi et miten toimii." H3

"Jotenki mä hakeuduin tähä et saisin tietoo siit päihteettömäst elämästä. Ja vertaistukee." H5

Haastateltavat kertoivat saaneensa tiedon osastosta muilta vangeilta, löytämästään esitteestä, arviointikeskuksen tai sijoittelukokouksen kautta. Yleisellä tasolla heillä oli heikohkot tiedot osaston toiminnasta etukäteen. Toiveet ja odotukset koskivat kuitenkin lähinnä päihteetöntä ympäristöä ja jonkinlaista epämääräistä tukea. Suurin osa kertoi maltillisten odotusten ylittyneen osaston kohdalla - toiveet oli pidetty matalalla ja osalla oli toiminnasta negatiivisia ennakkoluuloja, mutta olivat päättäneet kokeilla niistä huolimatta. Erityisen positiivisessa valossa vastauksissa esiintyy ryhmähenki ja muut vangit. Haastateltavat olivat toivoneet, mutta eivät uskoneet, että osasto olisi päihteetön ja ryhmä päihdekuntoutusmyönteinen. Vaikka osastolle hakeutumiseen ei liittynyt viidellä kuudesta vertaistukiaspektia, oli vertaistuki ja ryhmän ilmapiiri osaston toimintaa koskevissa odotuksissa ja toiveissa erityisen korkealla. Kaikki mainitsivat saaneensa ainakin jossain määrin odottamaansa tukea. Tässä haastattelun osiossa ei tullut ilmi odotuksia tai toiveita, jotka olisivat jääneet täyttymättä.

"Mun mielest täs on ollu tosi hyvä sellane henki et mä en ehkä odottanu et täs osastolla ois nii hyvä tiäksä se henki et mul aluks oli vähä sellane et... päihteetön osasto et okei et ku tää on sillee vähä erillää muista et onks tää sit sellane osasto et tänne sit hakeutuu vähän sellast sekalaist väkee. Mut ei tosissaa ollu ja mä oon ollu tosi yllättyny siit et ku on ollu just nii samankaltast porukkaa et jengil on oikeesti tavoitteena se päihteettömyys." H2

"Mulle tää on tarjonnu lähinnä tää osasto - parhaimmillaa niitten ryhmien lisäksi ni... päihteetömän ympäristö vankilassa." H3

”Oon saanu paljo tukee ja vertaistukee. Tääl on samanlaisii ihmisii jotka myös haluu irti päihteistä. Ja noi ryhmät on hyvii ku niis pääsee keskustelee asioist mitkä aiheuttaa päihteiden käytön ja oppii tunnistaa... ennaltaehkäsee sillee.”
H5

Päihdekuntoutusosastolla vietettävän vapaa-ajan koettiin olevan pääasiassa hyvää. Kaikki kuusi kertoivat itselleen tärkeäksi harrastaa liikuntaa ja käydä salilla. Salivuorojen peruminen olikin yleisin kritiikin aihe. Liikuntasalivuoroja oli opinnäytetyön tekoaikana peruttu useaan otteeseen henkilöstöresurssin puutteen vuoksi, joka oli myös osaston arkitoiminnassa herättänyt runsaasti keskustelua. Arkitoiminnoissakin nousi esille ryhmäilmapiiri. Osastolla koettiin olevan aineiston keruuhetkellä samanhenkinen ryhmä, joka vietti mielellään aikaa yhdessä esimerkiksi pelaillen. Muutama mainitsi myös, että osaston muiden vankien kanssa oli helppo keskustella päihderiippuvuuteen liittyvistä asioista myös ryhmien ulkopuolella. Toisaalta arjen koettiin olevan tylsää ja joka päivä oli monen mielestä samanlainen. Tavallista arkea rikkoivat ja piristivät etenkin vartijoiden satunnaisesti järjestämät erityistapahtumat, kuten pokeriturnaukset ja leipominen.

”Vapaa-aika mun mielest tosi jees koska aika menee nopeesti et jos ei aika menis nopeesti ni sit tietäs et ei oo tavallaa hyvä olla et mul on tosi hyvä olla ja on just hyvän henkist porukkaa ja tulee treenattuu ja olee ulkoilussa. Harmi et noi salit on vaa ollu peruttu usein.” H2

”Tos on ollu sellasii tyyppei joskin harvakseltaa kenen kaa on ollu tosi hyvä ja helppo puhuu omist asioista.” H1

”Aika lailla samanlaisii päivii. Ei ne paljoo eroo. Välil ku on jotai pokerii tai jotai mitä noi (vartijoiden nimet poistettu) järkkää ni se on kiva.” H4

6.4 Kuntoutus, ryhmätoiminta, saatu tuki ja apu

Haastattelun seuraavana teemana oli osaston kuntoutus. Kysymykset koskivat kuntouttavia ryhmiä, sekä osastolta saatua tukea ja apua päihteisiin ja rikoksettomaan elämään liittyen.

Kuntouttavat ryhmät koettiin olennaisella tavalla tärkeiksi. Viisi kuudesta haastateltavasta mainitsi ryhmien olevan tärkein asia osastolla. Ryhmistä mieleen jääneitä aiheita olivat addiktion ja mielihalujen hallintaan liittyvät aiheet, ahdistuksen hallinta, ajatusvääristymät ja niiden korjaaminen, sekä arvo- ja tulevaisuuskeskeiset aiheet. Kaikki eivät eritelleet hyviksi kokemiaan ryhmiä, vaan puhuivat yleisemmällä tasolla. Yksi kuudesta mainitsi ryhmien olevan toisinaan tylsiä, mutta piti ryhmiä silti pääasiassa hyvinä.

”Mikä niinku itel on ollu kivoin ni just ne arvojutut ja tämmöset mis pääsee purkaa et millast se elämä on ollu just esimerkiks arvoiltaa ja mitä se on nyt ja mitkä on sellasii mitä ite haluaa ylläpitää ja varjella.” H2

”Ihan mielenkiintosii aiheita. Välil on vähän tylsiä mutta kyl ne on ollu iha hyviä. Niist on saanu iha hyvii asioita itelle.” H3

Ryhmiiin vaikuttavaksi tekijäksi koettiin oma asenne ja motivaatio. Ryhmissä erityisohjaajan vastuulla on keskustelun johdattelu ja tiedon lisääminen läpikäytävästä aiheesta, ja ryhmän vastuulla on keskinäinen kokemusten jakaminen. Ryhmät toimivatkin parhaiten, kun kuntoutujat pystyvät avoimesti jakamaan kokemuksiaan ja ajatuksiaan ja peilaamaan niitä toisiinsa. Myös haastateltavat toivat esiin oppimisen muilta ja omien ajatusten selkiyttämisen muiden puheenvuorojen kautta.

”Ne on loppujenlopult yksinkertasii asioit mitä niis käsitellää ja ei oo mitää rakettitiedettä asioiden korjaaminen myöskää siviilis jos sul on tietynlainen tahto ja motivaatio siihen et haluat päästä päihteist eroo. Kuka tahansa pystyy ymmärtää ne asiat mitä niis ryhmis käydää jos se vaa halua ja jos sil on tahto pystyy jollai taval edesauttaa omaa elämää parempaa suuntaa tulevaisuudes. Nyt ku on oppinu puhuu asioista ni oppii näkee asiat selkeemmin omas mielessäki ja näkee mikä niis asiois on mätänny vuosien aikana.” H1

”Ne on ykkösjuttu koko tääl osastolla. Niis just pääsee juttelee asioista mist ei normaalisti juttelis tai mietiskelis hirveesti. Mun mielest ne ryhmät on just numero ykkönen täs kuntoutukses. Mä oon kirjottanu kaikist ryhmist ylös.” H5

Päihdeongelmaan liittyvää tukea ja apua koskevassa kysymyksessä neljä kuudesta tuotti jälleen introspektioon ja kognitioon liittyviä ilmaisuja. Osaston kuntoutuksen koettiin antaneen ajattelun aihetta ja tilaisuuden pohtia omaa ajattelua ja käyttäytymistä, ja sen muuttamista. Ajatusten käsittelyn ryhmässä koettiin olevan myös rauhoittavaa ja helpottavaa.

”Varmaan näist ryhmistä aika paljon ajattelun aihetta siinä päihhteettömyydesä ja päihhteiden käyttöön liittyen. Mitä tukee mä oon saanu päihhteettömään elämään ni se on tää aika tässä mikä sit heijastaa sinne tulevaisuutee.” H3

”Ehkä sitä tietoo ja sitä että niitä käsitellää niit asioita. Jos tarpeeks paljon pitää niit asioita sisällään ni tulee vähä semmone. Se ko ei purkaa niitä tunteita ollenkaa eikä puhu niist asioista ni se mun mielest tekee semmosii patoumia ja sit ne saattaa purkautuu jossai väärissä tilanteissa. Mun mielest tää tukee sitä mun omaa päätöstä ja myös rauhoittaa paljon omia ajatuksia ne ryhmät.” H4

Kuntoutuksen koettiin myös opettaneen uusia päihteettömyyteen liittyviä asioita tai vahvista-
neen jo olemassa ollutta tietopohjaa. Osaston kuntoutuksen pohjana onkin kognitiivisbeha-
vioraalinen teoria ja menetelmäoppi sekä edukatiivinen ote, eli tarkoituksena on nimenomaan
opettaa oireiden, kuten mielihalujen, tunnistamista ja hallintaa.

*”Mä oon saanu paljo tietoo mitä multa puuttu esim viime tuomiolta ku pääsin.
Tää on ensimmäine kerta tällasel osastolla ni ei oo tullu funtsittu tällasii asi-
oita tai perehdytty syvemmälle.” H5*

*”Ne on varmaa sellasii asioit mitä mä oon entuudestaa jo jollai tasol tienny ja
jotenki käsitelly niit niis yksilökeskusteluis mitä on ollu jossai vaihees mut ne
on kuitenkin sellasii mieleen palauttamisii. Ryhmii pitää keskittyä ja niihin pi-
tää olla halu myös ymmärtää ne. Kyl siel aina selitetää jos joku ei mee jake-
luu. Se tarjoo informaatioo ja tonneki tulee paljo erilasii ukkoi tonne osastol-
le ja sellasii ketkä ei oo enne niist asioist koskaa kuullu mut ne saattaa olla
sellasii et ne saa ahaa-elämyksen jostai yksinkertasist jutuista ja alkaa miettii
sen takii vähä erilaila omia ongelmia.” H1*

Päihdekuntoutusosastolta saatuun tukeen ja apuun päihdeongelmaan liittyen kolme kuudesta
mainitsi päihteettömän ympäristön ja kaksi kuudesta vertaistuen. Päihteetön ympäristö onkin
yksi tärkeimmistä päihteettömyyden ylläpitämisen keinoista. Päihteettömän ympäristön var-
mistamiseksi osasto on erillään muusta vankilasta ja päihteettömyyttä valvotaan esimerkiksi
virtaseulonnalla. Yksi kuudesta koki olleensa osastolla liian vähän aikaa osatakseen kertoa
vielä saamastaan tuesta, mutta uskoi saavansa ryhmistä vielä jatkossa apua.

*”Päihteettömän ympäristön oon saanu mikä on mulle se tärkein. Ja onhan täs
se tuki, vertaistukee just saa täst et aika vähän täs on mitää yksilötyöt teijän
(ohjaajien) osalt mut noi ryhmät on ihan hyvii juttui mun mielest.” H2*

*”Kyl mä uskon et tulee viel lisää noit ryhmii ni uskon et se on iha hyvä tuki. Ja
apuna yhteisöllinen toiminta.” H6*

Saatua tukea ja apua kysyttiin haastattelussa myös rikoksettomaan elämäntapaan liittyen.
Päihneiden ja rikosten koettiin aiemmin haastattelussa liittyvän jossain määrin toisiinsa kaik-
kien kuuden haastateltavan kohdalla. Tässäkin osiossa viisi kuudesta haastateltavasta toi esil-
le uskovansa päihderiippuvuuden katkaisemisen johtavan myös rikoksista irrottautumiseen.
Muut rikollisuudesta irrottautumiseen vaikuttavat tekijät, jotka mainittiin, olivat hyvin yleis-
luontoisia, kuten oma motivaatio ja kiinnostus. Varsinaisia opittuja keinoja haastateltavat
eivät maininneet.

"Ehkä ne on lähteny aika oma-alotteisesti et on jollain tavalla halunnu selvittää rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa. Varmaa kaikist tärkein on se et sul on halu tehä sun tulevaisuudella jotai muuta. Se on mun mielest kaikist tärkein juttu siitä et asiat ylipäätänsä kiinnostaa sua ja sul on hyvä fiilis menä joka kerta ryhmää, et kyl niis tarjotaa aina tiettyi työkalui et joka ryhmä antaa jonkulaisen vinkin et miten sä pystysit tulevaisuudes elää paremmin sun elämää." H1

Kaksi kuudesta koki motivaationsa rikoksettomaan elämään lisääntyneen kuntoutuksen aikana, mutta ei osannut kertoa tarkemmin millaista käytännön tukea oli saanut rikoksista irrottautumiseen. Yksi kuudesta ei kokenut saaneensa tukea rikoksettomaan elämäntapaan liittyen. Haastateltavan mukaan hän ei kokenut asiaa varsinaisesti edes käsiteltävän kuntoutuksessa.

"Motivaatio on vahvistunu mut en osaa sanoo mitä konkreettist apuu. Haluun kyl mielellää katkasta tän tähä. Se mun kohalla tarkoittaa sitä et jos mä pysyn päihteettömänä ni kyl mä myös pysyn pois täält vankiloista. Tunnen ainaki et mul on sen verran viel järkee päässä et ei oo narkannu aivoja pellolle vielä ni kyl on muutaki elämää edessä." H4

"Oikeestaa vaan sitä päihteettömän pysymisen motivaatiota et se on vahvistunu tänä aikana ku on ollu täs osastolla ja samallaha se vahvistuu se rikoksettomaan elämäntapaan motivoitumine. Niin paljon liittyy toisiinsa. Mä en usko et jos mä oisin päihteetön et mä tekisin rikoksii tuol hirveesti." H3

"En mitää. Emmä koe et täs hirveesti rikoksii mietitää vaa nimenomaa päih-teiden käyttö." H6

Haastattelun seuraavassa kysymyksessä pureuduttiin tukeen ja apuun, jota haastateltavat olivat kuntoutukselta odottaneet, mutta eivät olleet vielä kokeneet saaneensa. Kaksi kuudesta oli tyytyväisiä saamaansa tukeen, eivätkä löytäneet mitään, mikä olisi jäänyt uupumaan. Yksi kuudesta mainitsi kaivanneensa isyyteen ja perhesuhteisiin liittyvää tukea.

"Hyvin mä oon saanu täält tukee. Toivoisin et jatkettais samaa mallii." H5

"Omast mielest ohjaajat ja toi PO on tarjonnu iha hyvät eväät ja vahvistanu sitä tunnetta ja halua saada asiat parempaa jamaa tulevaisuudes. Ne muut on sit semmosii toivomuksii mitä ei pystytää oikee suljetus laitokses tarjoomaa et ne seuraavat haasteet on sit varmaa avoimemmis olosuhteissa. Ehkä isyyteen ois kaivannu vähän enemmän ja siihen liittyvät jutut." H1

Kolme kuudesta toivoi enemmän yksilötyötä sekä paneutumista vangin yksilölliseen tilanteeseen ja toimintasuunnitelmiin. Vastaavia toiveita tuli esille myöhemmin haastattelussa kehittämissuunnitelmien kohdalla. Yksilötyön lisäämiseen liittyen vangit eivät kuitenkaan maininneet varsinaisia aiheita, joita haluaisivat yksilötyössä käsitellä. Yksilötyö ja jatkosuunnitelmien laatiminen näyttivät yhdistyvän toisiinsa vastauksissa.

”Ehkä jonku verran enemmän niit yksilökeskustelui et ku mullaki on ollu vahvat sellaset tavoitteet ja suunnitelmat mulle tän tuomion ajalle mitä oon joutunu sit itte ajaa eteenpäi. Ois hyvä käydä sitä läpi et oisko sit mahdollisesti joku jatkokuntoutus jossai et vähä pääsis käymää jonku kaa niit vaihtoehtoi läpi. Ettei tavallaa menis vaa sen oman pään ja oman suunnitelman mukaa.”
H2

”Ehkä jonku näköst semmost yksilötoimintaa. Ehkä just sitä et vähä tietäis et mis mennää et joku kuuntelis mua sillee face to face et mitä mieltä oon ja tällai.” H6

Haastattelun kuntoutukseen liittyvän osion perusteella kuntoutus oli vastannut vankien odotuksiin ja tarpeisiin hyvin. Osaston kuntoutusmalli keskittyy kuntouttaviin ryhmiin, jotka olivatkin vankien mielestä osaston tärkein sisältö ja paras anti. Kuntoutuksesta oltiin saatu odotetun mukaista tukea ja apua päihdeongelman käsittelyssä. Vertaistuellisen aspektin katsottiin tukeneen kuntoutusta.

6.5 Sosiaalinen ilmapiiri ja suhde työryhmään

Haastattelun neljäs teema koski osaston sosiaalista tilannetta. Teeman kysymyksissä kartoitettiin osaston ilmapiiriä vankien kesken, vankien suhdetta osaston työryhmään sekä vankien näkemystä siitä, millainen on hyvä päihdetyöntekijä.

Päihdekuntoutusosaston ilmapiiri koettiin pääasiassa hyväksi - neljä kuudesta ei esittänyt ilmapiiriin liittyen mitään negatiivista. Ilmapiiri oli haastateltavien mukaan kuntoutusmyönteinen ja rauhallinen, ja muihin kuntoutujiin oli helppo samaistua.

”Kuntoutusmyönteinen. Ja on kiva saada huomaa seki et ihmiset pystyy samaistuu omii asioihi ja ite pystyy sit samaistuu muitten tilanteisii.” H2

”Mun mielest ihan tosi hyvä. Mä en tykkää jos on hirveesti semmost sähläyst, tykkään rauhallisest toiminnast.” H4

”Hyvä. Tääl on pääsääntösesti samanhenkist porukkaa jotka halua sellast muutosta. Ei jaksa mitää rikollist ihannointii, kaman ihannointii mitää et eks noi oo aika nähtyi.” H6

Kaksi kuudesta haastateltavasta puolestaan koki ilmapiirin muuttuneen heidän kuntoutuksensa aikana huonompaan suuntaan. Ilmapiiriin negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä heidän mukaansa olivat osastolle valittujen vankien tuomioiden pituudet sekä iät. Lyhyttuomioisten ja nuorten vankien koettiin lisäävän osastolla levottomuutta ja jopa häiriökäyttäytymistä.

"Iha hyvä. Jokseenki. Se on nyt viimisen parin kuukauden aikana hieman muuttunu. Ihmiset on lyhyemmäl tuomiolla ja se vaikuttaa tosi paljon siihe suhtautumiseen täällä osastolla ku sit taas pitempituomioisil. Semmosta yleistä sikailua, perseilyä mitä nyt onki ni sitä tapahtuu nykyää paljon enemmän. Tää osasto on muuttunu sinä aikana ku oon täs ollu. Vähän sellane hällä väliä tunnelma välillä." H3

"Sillo ku mä tulin tohon ni siinä oli vähä vanhempii kundiä myös. Et siin oli sellane järjestys pysy ja tavallaa nuoremmat jätkät jopa sellasen pelonsekasen kunnioituksen kera suhtautu. Sillo paikat pysy siistinä ja siin ei ollu mitää sekoilemista. Nyt viime ajat siihe on tullu nuorii jätkii kenel on lyhyit tuomioita ja totta kai ku ihmine kenel on muutaman kuukauden tuomio, ni sen ajatukset on jo siel sivilissä, ni se saa tietenki pient levottomuutta aikaa. Mut on täs koko aja ollu ihmisii ketä oikeesti halua olla siin kuntoutuksen takii ja mä en voi arvioida oikeestaa ketää muut ku itteeni ja siin on ollu koko aika hyvä olla et ne on ollu hetkittäisii ikävii juttui mitä on käyny. Mut pääasias tos on ollu hyvä olla." H1

Seuraavaksi kartoitettiin vankien suhdetta osaston työryhmään. Työryhmään kuuluu kaksi erityisohjaajaa, kaksi vartijaa sekä 1-2 rikosseuraamusesimiestä. Päivittäisellä tasolla paikalla on kuitenkin useimmiten 1-3 työryhmän jäsentä. Kaikki kuusi kokivat heillä olevan hyvä suhde osaston työryhmään. Yksi mainitsi, ettei ole koskaan nähnyt osaston rikosseuraamusesimiehiä. Haastattelija oli haastatteluajana työryhmän jäsenenä toisena ohjaajana ja haastattelulainauksissa "te" viittaa siksi työryhmään.

"No omast mielestäni ainaki iha hyvät. Et mä tuun teijän kaa toimee ja mun mielest on mukava nähä teit. Must on kiva et te tuutte aamusin toho ja muuta. Hyvin mä tuun pamppujenki kaa juttuu. Heittää tosi hyvää läppää ja muuta. Ohan noi (vartijat) nyt molemmat aika omanlaisii persoonii. Itel ei oo mitää sellast auktoriteettikammoo." H2

"Esimiehi mä nyt en oo nähnykää tässä ollessani. Työryhmän kans tietääkseni iha hyvät suhteet." H3

"Mun mielest hyvä. Työryhmä hyvin auttaa näis asiois. Te ootte asiallisii ihmisi. Antanu omat kritiikkinne... positiiviset ja negatiiviset. Me ollaa tääl oppimassa kuitenkin." H5

Yksi kuudesta haastateltavasta koki hänellä itsellään olevan hyvä suhde työryhmään, mutta osastolla olevan vankien kesken negatiivisia ajatuksia ja asenteita työryhmää kohtaan. Vangin mukaan näitä latautuneita tunteita ja ajatuksia ei aina näytetä työryhmälle. Sikäli osaston muiden vankien suotuisat arviot hyvästä suhteesta työryhmään tulee ottaa vastaan varauksella.

"Mun mielest työryhmä on hoitanu hyvin juttunsa ja mul ei oo henkilökohtaisesti mitää muut ku positiivist sanottavaa. Mua harmittaa ku monet ajattelee et (työryhmän jäsen, nimi poistettu) haluis olla vaa kelju ja ilkee vankei kohtaa ja ei haluis edistää kenenkää etenemistä elämäs. Mun mielest vangin ei kuuluis ajatella jos se pääsee tähän ja sille annetaa mahollisuus tulla käsittelee omii ongelmii ni ei pitäs lähtökohtasesti kelaa sillee et työryhmä yrittää vaikeuttaa sun elämää. Lähestulkoo yheksän kymmenest kelaa sillee et noi tahallaa yrittää et mä en pääsis nyt eteenpäin. Et luo sellasii mielen illuusioita ja sit ku ne mieltii ja mieltii ni aamul tulee fiilis et kyl mä oon saletissa siit et noi suunnittelee mun pään menoks jotai ja välil se menee vähä överiks." H1

Haastattelun sosiaalisessa teemassa kysyttiin myös vankien näkemystä siitä, millainen on hyvä päihdetyöntekijä. Haastattelussa aiemmin tuli ilmi, että suurin osa vangeista oli hakeutunut osastolle nimenomaan saadakseen ammattiapua. Hyvään päihdetyöntekijään liittyvät ilmaisut eivät kuitenkaan olleet ammatillisuuteen tai kykyihin liittyviä, vaan pääasiassa työntekijän sosiaalisiin taitoihin ja vankiin suhtautumiseen liittyviä ilmaisuja.

"Sellane et se kuuntelee. Sellane et se on tavallaa läsnä siin hommas ettei se vaa vedä jostai vihkost niit juttuja. Sellane et se on kiinnostunu jutuista ja et kokee et pystyy itte olla oma ittes eikä pakotettun mihinkää." H2

"Varmasti semmone joka näkee ihmisen ihmisenä. Ja halua oikeesti auttaa ja tietää mitä jolleki kuuluu eikä vaa näennäisesti. Ei se vaadi paljo enempää." H6

"Ehkä semmone ketä kattoo sitä vankia sillee ihmisenä ettei kato vaa sitä tekstiä siel koneella." H4

Hyvän päihdetyöntekijän ominaisuuksia olivat aitous, tuomitsemattomuus, kannustavuus sekä aktiivinen kuuntelu ja läsnäolo. Kaksi haastateltava mainitsi ammattitaitoon liittyviä tekijöi-

tä, kuten kyvyn tarjota neuvoja ja herätellä kuntoutujassa muutosajatuksia, sekä kärsivällisen opetustyylin.

”Mun mielest hyvä päihdetyöntekijä on sellane, varsinki vankilassa, ketä pystyy näkee sut ihmisenä sen vankistatuksen taakke. Ja näkee sus myös potenti-aalii ja hyvii puolii eikä nää sua vaa sellasen ihmisenä joka on rikkonu yhteis-kunnan sääntöjä vaan pystyy näkee ja kohtelee sua ihmisenä siinä mis muitaki. Sellane joka pystyy tarjoomaa neuvoi sulle parempaa elämään. Et sellane ih-mine ketä pystyy tuomaa sust esiin sun hyvii puolii ja sellasii asioita et sä opit ymmärtämään et elämä voi olla elämisen arvost oikeesti viel tai et mä voin tulla viel mun elämäs joksku tai pärjäämää jollai taval mu elämäs ni ne on semmosii oikeesti aika järisyttävii kokemuksii semmoselle joka on elämässä saanu turpaa vaan elämän joka osa-alueella.” H1

”Et osaa samaistuu ku yrittää opettaa nois ryhmissä ja antaa ihmiselle aikaa oppii ja ymmärtää asioita. Et ei tyrkytä asioita vaa antaa rauhassa mietiskellä ja yrittää auttaa siin ihmisen oppimisessa.” H5

Osaston sosiaalisen ilmapiirin haastatteluosiossa tulokset olivat kaksijakoisia. Osa vangeista koki ilmapiirin olevan varsin hyvä, kun taas muutama koki sen huonontuneen merkittävästi. Samoin suhteen ilmapiiriin koettiin olevan hyvä, mutta vastauksissa esiintyi mahdollisesti, yhden vangin mukaan, vilppiä. Ohjaajan ihanteellisiin ominaisuuksiin liittyen haastateltavat olivat yksimielisiä.

6.6 Tulevaisuudensuunnitelmat ja kuntoutuksen hyödyntäminen sekä kehittämisehdotukset
Haastattelurungon viimeisenä teemana oli tulevaisuus. Osiossa kysyttiin vankien toiveita tulevaisuuden suhteen sekä arviota omasta pärjäämisestä kuntoutusjakson jälkeen. Tulevaisuutta kyseltiin myös päihdehuollon palveluiden käyttämisen suhteen. Viimeisenä kysyttiin vankien omaa näkemystä siitä, mitä kehitettävää päihdekuntoutusosaston toiminnassa on.

Haastateltavien tulevaisuudentoiveet olivat vaihtelevia. Kaksi kuudesta mainitsi tärkeimmäksi toiveeksi pitkän päihdeettömyyden. Kolme kuudesta toivoi koulutuksen jatkoa ja työpaikkaa sekä asuntoa.

”Mä haluan työtoimintaa ja mä haluan saada asunnon, työpaikan ja mä haluan pysyy päihdeettömänä elämänlaadun parantamiseksi ja fyysisen terveyden yllä-pitämiseks.” H3

”Mä toivon et pysyn viel pidempää päihdeettömänä ku oon ikinä pysynyt.” H6

Kaksi ilmaisi sosiaalisiin suhteisiin liittyviä toiveita, kuten kyvyn olla vastaisuudessa parempi puoliso. Etenkin hyvä vanhemmuus oli tärkeä tavoite tulevaisuudessa molemmille haastateltaville. Myös haastattelun aiemmassa osassa oltiin kaivattu tukea isyyteen.

”Et pystyis osottaa sillä miten elää elämää et on jollain taval luottamuksen arvone tai sellane ihmine kenee mun lähimmäiset voi luottaa. Ja varsinki niinku rakastava ja huolehtiva isä mun lapselle. Ei mul mitää oikeestaa odotuksii et mä yritän vaa elää pikkuhiljaa päivä kerrallaa ja saada asiat siihen kuntoon et... Eiköhän se elämä tuu olee elämisen arvosta tulevaisuudes.” H1

”Mun tulevaisuuden toiveit on se et mä pystysin olla hyvä isä ja hyvä esimerkki mun lapselle. Hyvä puoliso kans.” H2

Pärjääminen jatkossa kuntoutuksen jälkeen arvioitiin pääasiassa hyväksi. Arviot olivat varovaisia ja toiveikkaita. Kaksi kuudesta kertoi olevansa melko varmoja, että pärjäävät jatkossa hyvin. Haastateltavat sanoittivat itsessään tapahtuneita muutoksia ja oppimiskokemuksia. Kaksi haastateltavaa toi esiin kuntoutuksen hyödyn ja arvioi pystyvänsä hyödyntämään kuntoutuksessa oppimiaan asioita. Haastateltavat suunnittelivat myös jatkavansa aloittamaansa kuntoutusprosessia myös vapauduttuaan.

”Kyl mul on aika vahva luottamus siihe et mä pärjään. Nyt mul on erilaine suhtautuminen ku mä oon pystyny olee pitkään raittiina ja eri puolilt tarkastelee et mitkä on tuonu mut tähä hetkee ni mul on tietynlaine ymmärrys mikä auttaa mua varmaa tulevaisuudeski elämää sellast tasapainosta ja helppoo ja hyvää elämää. Jos tääl (vankilassa) pystyy nauttii elämästä ni kyl mä varmasti pystyn nauttii siit myös sitte ku mä oon vapaalla.” H1

”Mikäli kaikki menee niinku suunnitelmien mukaa et pääsee sinne jatkokuntoutukseen ja saa sen rytmin ja rutiinin siihen arkee ni mä uskon et se kantaa paljon pidemmälle ku se et ei menis. Et lähtis vaa jonneki avolle ja pesis jotain muurii siel ja lähtis siviilii sitte. Et mä nään et tää kuntoutumisprosessi auttaa aika paljon siin asiassa et pystyy hallitsee sitä arkee sit siviilissäki.” H3

”Nyt mul on paljo parempi tieto verrattun siihe aikasempaa vapautumisee. Tiedän paljo enemmän ku sillon et sillon en tienny paljo paskaakaa mitää. Nyt mä oon funtsinu paljo enemmän asioit ku viime tuomiol. Nyt tän tuomion jälkee aattelin jatkaa kuntoutust.” H5

Yksi tulevaisuusteeman kysymyksistä kartoitti, mitä päihdehuollonpalveluita vangit aikoivat jatkossa käyttää. Kaksi kuudesta aikoi käydä jatkossa NA-ryhmissä. Heistä toinen kertoi innos-

tuneensa ryhmistä päihdekuntoutusosaston kautta. NA-ryhmä kokoontuu päihdekuntoutusosastolla ulkopuolisten vapaaehtoisten luotsaamana kolmen viikon välein.

”Nää NA-ryhmät mitkä täälki on käyny ni on ollu sellane mis mä oon saanu uudenlaisen kokemuksen. Ne ei joskus 6-7 vuotta sitten oikee napannu. Nyt ne on antanu mulle paljon enemmän et varmaa avolaitokseski aion pitää NA-toiminnan säännöllisenä osana viikkoo.” H1

Kolme kuudesta haastateltavasta koki heillä olevan huonot tiedot siitä, mitä palveluja on saatavilla ja millaisten palveluiden piiriin heidän kannattaisi hakeutua. Yksi viittasi työryhmän kanssa tehtävään toimintasuunnitelmaan ja toivoi siitä saavansa lisää tietoa ja ideoita jatkokuntoutuksen suhteen. Haastateltavat olivat avoimia kiinnittymään jatkossakin päihdehuollon palveluihin, kunhan saisivat niistä lisää tietoa.

”Mä en tiedä vielä. Se on mulla vähä auki. Mä toivon et mä saisin siihe enemmän jeesii.” H2

”No mul ei oo hirveesti tietoo noista. Kyllä mä mielellää otan tietoa vastaa siitä et mitä vaik eri kunnilla on tarjota. Ei oo hirveesti tietoo et aina on ite yrittäny lopettaa.” H4

”Se riippuu iha siitä et mitä jatkosuunnitelmii täs osastolla tehää. Kyl mä toivon et joku jonka kaa vois kerran viikkoo vaikka tavata ettei asiat kasaannu.” H6

Tulevaisuusteeman sekä koko teemahaastattelurungon viimeinen kysymys liittyi kehittämiseen. Haastateltavilta kysyttiin, miten he itse kehittäisivät päihdekuntoutusosaston toimintaa. Haastatteluissa tärkeimmäksi kehityskohteeksi nousi yksilötyön lisääminen. Viisi kuudesta haastateltavasta sanoi toivovansa lisää yksilötyötä. Kuudes ei tässä kysymyksessä maininnut asiaa, mutta oli aiemmin haastattelussa toivonut pääsevänsä useammin yksilökeskusteluajalle. Pääasiassa yksilötyöllä viitattiin keskusteluihin ohjaajien kanssa, mutta myös työryhmän kanssa tehtäviin toimintasuunnitelmiin toivottiin johdonmukaisuutta.

”Mä oon jonkun aikaa ollu tos ja nähny miten tietämättömyys lisää levottomutta tos porukas ni ehkä työryhmält ehdottaisin tavallaa sitä et säännöllisemmin otettas vankei ja käytäs niitä tulevaisuuden suunnitelmia ja jatkosuunnitelmia läpi et säästyttäis sellaselt et tuol höpötellää vainoharhasena et tol on jotai mua vastaan. Niin varmaa et vankei otettais vähän useemmin henkilökohtasesti tähän ja teki saatte varmaa paremman käsityksen siitä et millaset ne tulevaisuuden suunnitelmat on ja onks niit välttämättä et ku keskustella tällee henkilökohtasesti ihmisen kaa.” H1

"Mä enemmän ottaisin just niit yksilökeskusteluita ja sitä yksilötyötä. Et kuunneltais sitä ketä täs on siinä kuntoutukses ja mahdollisesti mietittäis just sitä jatkaa ja purettais et mitä se yksilönä halua ja mikä sen elämäntilanne on ja sitä kautta sit lähettäis kehittää sitä et mikä se on sen vangin suunnitelma et se tukis sitä... Siihen rangaistusaikaa paneuduttais paremmin ja et miten se tukee sitä päihitteettömyyttä ja et se jatko ois pohjustettu hyvin ennen ku sinne joutuu sit lähtee. Tavallaa et pääsis yksilönä purkaa vähä niit omii fiiliksi ja muutaki." H2

"Ehkä kehittäisin sillee et sitä yksilötyöskentelyy olis enempi. Et saatas semmoset selkeet linjat vangille et mitä kohti lähetää. Ja käydää sitä keskustelua et jos tulee joku et tuntuu et ajatukset lähtee johonki muihi hommii ni toivoisin et ohjaajat pystyis vaikuttaa siihe et työskenneltäis sitä samaa linjaa ja pidettäis semmone yks selkee linja mihi mennää." H4

Muut kehittämisideat liittyivät työryhmän oleskeluun osastolla sekä tarkkuuteen vankien vailinnassa osastolle. Yksi kuudesta haastateltavasta toivoi, että työryhmä viettäisi enemmän aikaa osastolla muunkin kuin kuntoutuksen merkeissä. Yksi kuudesta kehittäisi toimintaa niin, että valitsi osastolle vankeja, joilla on pidempi tuomio kuin niillä, jotka haastatteluaihana olivat osastolla. Tuomion pituus liittyy ilmapiiritekiijöihin - aiemmin haastattelussa ilmapiiriin liittyvässä osiossa tuli ilmi kahden haastateltavan kohdalla, että lyhyttuomioiset vangit lisäävät osastolla levottomuutta ja vähentävät kuntoutukseen kiinnittymistä.

"Mun mielest te saisitte iha vapaasti olla enemmänki tos osastolla. Sillee et ei se ainakaa ilmapiirii yhtää oo huonontanu et te käytte siel istumassa." H6

"Mä ehkä tota lähtisin siitä et tää vois olla ihan hyvä tällasena tää osasto mut ei välttämättä ihan näin lyhyellä tuomiolla olevilla. Et valitsisin henkilökuntana pikkasen tarkemmi et ketä tänne otetaa. Toki ihmisii on eri tilanteissa ja muuta mut... suurin asia on se et pitäs olla vähintää se vuos tuomio jäljellä. Vois alottaa sen kuntoutusprosessin sillee et lähtee täältä viel eteenpäin jonneki kuntoutukseen ni siit ois suurempaa hyötyä ku siit et tänne tulee joku kuukaudeks ja lähtee. Ni mä en nää et se homma palvelee kuntoutustarkotuksii siin vaihees ku ollaa vaa kuukaus kulutetaa aikaa tässä ku ne ajatukset on nii paljo siviilissä." H3

Vankien ja osaston tulevaisuuteen liittyvässä osiossa tuli ilmi haastateltavien tulevaisuuden toiveita sekä osaston epäkohtia. Haastateltavat olivat hyvin kiinnittyneitä kuntoutukseen ja pohtivat tulevaisuutta vielä varovasti. Heidän odotuksensa olivat melko maltillisia. Haastateltavat tunnistivat osastolla kehittämisen kohteita ja toivat niitä esiin haastatteluissa avoimesti.

7 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tavoitteena oli kerryttää kehittämistyössä käytettävää tietoa päihdekuntoutusosaston toiminnasta ja sen kehittämiskohteista. Tutkimuskysymykset koskivat odotuksia osaston toiminnasta, arkea ja vapaa aikaa, kuntoutusta sekä kehittämiskohteita. Johtopäätökset on jaettu tutkimuskysymysten mukaisiin alalukuihin. Tässä osiossa opinnäytetyön tuloksia peilataan esiteltyn teoriaan ja aiempaan tutkimukseen. Haastattelutulokset olivat monilta osin linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, joskin myös eroavaisuuksia löytyi subjektiivisen kokemuksen tutkimukselle tyypillisesti.

7.1 Osastolle hakeutuminen ja kuntoutus

Ensimmäinen tutkimuskysymys kartoitti osastolle hakeutumista ja kuntoutusta vankien näkökulmasta. Haastattelurungossa kuntoutukseen hakeutumisprosessia lähdettiin tutkimaan osastolle hakeutumisen motiiveista. Haastatteluissa esiin nousseet motiivit hakeutua kuntoutukseen rangaistusaikana olivat pitkälti introspektioon ja elämänhallintaan viittaavia. Haastateltavat halusivat tutkia ja käsitellä omaa elämää, ajattelua ja käyttäytymistä, ja kokivat päihdekuntoutusosaston olevan sille otollinen paikka. Tuomio haluttiin lisäksi suorittaa päihteetöntä ympäristössä. Osa haastateltavista mainitsi lisäksi osaston avoimemmat olosuhteet muuhun vankilaan verrattuna. Toisaalta osasto on muusta vankilasta erillään pidettävä, eli esimerkiksi ateriat nautitaan osastolla eikä ruokalassa ja kanssakäyminen muiden vankilan osastojen kanssa on vedetty minimiin. Esimerkiksi Kaskelan ja Tourusen (2018) tutkimuksessa motivaatiotekijöitä olivat elämänmuutos ja tuomioiden päättyminen, mutta myös tuomion suorittaminen osaston paremmissa olosuhteissa.

Tutkimuksessa haastateltavista osa kertoi olleensa tuomioilla päihteittä. Vankilassa pystyttiin pysähtymään oman käyttäytymisen tarkasteluun ja päihteettömyyttä helpottivat ulkoiset kontrollitekijät, kuten virtsatestit. Tuomion hyödyksi käyttäminen olikin aineistossa yksi osastolle hakeutumisen motiivi. Järvisen (2007) tutkimuksessa esiin tuotiin laitulosuhteiden pysäyttävä ja velvoittava vaikutus. Giertsenin ym. (2014) tutkimuksessa motivaatiotekijäksi mainittiin vankeusajan hyödyksi käyttäminen ja väsyminen rikolliseen ja päihdekeskeiseen elämään. Samantyyppisiä vastauksia saatiin haastatteluissa. Vaikka haastateltavista vain muutama mainitsi erityisesti kyllästyneensä tai väsyneensä elämäntyyliinsä, tuottivat kaikki elämänmuutokseen liittyviä ilmaisuja. Myös Kekin (2009) tutkimuksessa väsymys päihteiden käyttöön oli hoitoon hakeutumisen motiivi. Motivaatio oman elämän jonkinasteiseen muuttamiseen tai ainakin sen kriittiseen tarkasteluun lienee lähes aina mihin tahansa hoitoon tai kuntoutukseen hakeutumiseen perimmäisenä syynä.

Kuntouttavat ryhmät olivat haastatteluaineiston perusteella tärkein anti osastolla. Ryhmissä jaetaan omia kokemuksia, joka saattaa olla vankilaympäristössä vaikeaa johtuen vankikulttuurista ja siihen liittyvästä varauksellisuudesta muita vankeja kohtaan (Granfelt 2007, 38).

Haastatteluissa osa vangeista kertoi olleensa alun perin epäluuloisia siitä, millaista väkeä osastolle hakeutuu ja suhtautuneensa varauksella ryhmiin. Yksikään ei kuitenkaan tässä opin- näytetyössä kokenut hankaluuksia muille vangeille avautumisessa tai ryhmätoiminnassa. Päin- vastoin ryhmien koettiin olevan varsin hyödyllisiä ja jopa miellyttäviä.

Ammattiapu oli haastattelujen perusteella tärkeä syy hakeutua kuntoutukseen. Päihdekuntou- tuksessa korostetaan nykyisin paljon vertaistukea ja kokemusasiantuntijuutta (Jones 2018, 172). Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että ammattilaisen päihdetyöntekijän apua ja osaamista arvostetaan kuitenkin ainakin laitososuhteissa. Tulos on sikäli hyvä, että vankila- olosuhteissa turvallisuussyistä vertaistoimintaa voidaan järjestää rajallisesti. Osastolla kuiten- kin vieraillee säännöllisesti VVA Ry:n kokemusasiantuntija, sekä NA-ryhmän vapaaehtoiset vertaiset.

Kuntoutuksesta saatu tuki arvioitiin hyväksi. Päihdekuntoutusosaston kuntoutus perustuu kog- nitiivisbehavioraalisiin teorioihin ja menetelmiin sekä psykoedukaatioon. Kognitiivisbeha- vioraalinen lähestymistapa opettaa mielihaluisten kontrollointia tukevia keinoja pureutumalla taustalla vaikuttaviin kognitiivisiin tekijöihin. Psykoedukaation tavoitteena on lisätä kuntoutu- jan tietoa sairaudesta ja sen oireista ja sitä kautta kehittää oireenhallintakykyjä. (Holmberg 2008, 264, 293). Haastattelussa kysyttäessä päihdeongelmaan saatua apua ja tukea haasta- teltavat mainitsivat nimenomaan saaneensa tietoa ja työkaluja. Osa vertasi aiempia raitistu- misyrityksiään nykytilanteeseen ja kokivat olevansa kuntoutuksessa oltuaan paremmin valmis- tautuneita päihdeistä irtautumiseen. Suurin osa kommentoi myös saaneensa ajattelun aihetta ja pohtineensa asioita syvällisemmin kuin aiemmin. Omien asioiden käsittely ja ajatustyö olikin suurimmalla osalla motivaationa hakeutua osastolle, ja osastoon liittyvissä toivomuksis- sa esillä oli tiedon saaminen ja tuki, eli siltä osin osaston kuntoutus näyttäisi toteuttaneen vankien toiveita ja vastanneen heidän kuntoutustarpeisiinsa.

7.2 Arki, vapaa-aika ja sosiaalinen ilmapiiri

Toinen tutkimuskysymys koski osaston arkea ja vapaa-aika sekä sosiaalista ilmapiiriä. Sosiaali- seen ilmapiiriin lukeutuu vankien keskinäinen vuorovaikutus, suhde työryhmään, sekä näke- mys päihdetyöntekijässä halutuista ominaisuuksista.

Ryhmien sujuvuus on tiiviisti yhteydessä ryhmähenkeen ja ilmapiiriin, joiden koettiin olevan tutkimushetkellä hyvää. Kellyn ja Welshin (2016) mukaan ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa ilmapiiri on merkittävä tekijä kuntoutuskokemukseen ja mahdollisesti vaikuttavuuteen. Giert- senin ym. (2014) tutkimuksessa Pohjoismaiset vangit kokivat ilmapiirin kuntoutusosastoilla muuta vankilaa paremmaksi. Rehellisyys ja kuntoutusmyönteisyys sekä yhteisöllisyys olivat yleisosastoja parempia. Samoin Karsikkaan (2004) tutkimuksessa tutkittavat kokivat ilmapiirin hyväksi ja päihdekielteiseksi sekä rauhalliseksi. Opinnäytetyön tulokset ovat linjassa aiemman

tutkimuksen kanssa. Ryhmäilmapiiri päihdekuntoutusosastolla oli suurimman osan mielestä hyvää ja rauhallista sekä samanhenkistä ja kuntoutusmyönteistä.

Haastatteluissa kaikki tutkittavat kokivat heillä olevan hyvä suhde työryhmään. Aiemmassa tutkimuksessa on todettu suhteen työntekijään tai työntekijöihin olevan olennainen tekijä kuntoutuksen onnistumisessa. Työntekijän persoona ja vuorovaikutustyyli vaikuttavat kokonaisvaltaisesti kokemukseen kuntoutuksessa. (Rantanen ym. 2016, 92; Kaskela & Tourunen 2018.) Luottamus ohjaajiin rakentuu kuntoutuksen aikana - ohjaajan empaattisuus ja hyväksii arvioitu yhteistyösuhde ennustaa hoidossa pysymistä, mikä puolestaan ennustaa parempaa tulosta uusintarikollisuuden kannalta arvioituna. (Kuusisto & Saarnio 2012, 296-298; Haviv & Hasisi 2019.)

Ammattihenkilön on tutkimuksissa katsottu lisäävän motivaatiota pysyä päihteettömänä, kunhan hän on ominaisuuksiltaan humaaninen, luotettava ja kunnioitettava, ja asiakas-työntekijäsuhde koetaan vastavuoroiseksi ja pysyväksi. (Brunelle ym. 2015; Järvinen 2007, 141.) Haastattelujen tulokset ovat tutkimuksen kanssa yhteneväisiä. Ammatillaisen tuki kuntoutuksessa oli yksi tärkeimmistä osastolle hakemisen syistä ja suhde ohjaajiin arvioitiin hyväksi. Haastattelussa vangit yhdistivät hyvään päihdetyöntekijään sosiaalisia ominaisuuksia ammatillisia taitoja enemmän. Hyvän päihdetyöntekijän ominaisuuksia olivat aitous ja avoimuus suhteessa vankiin, sekä luotettavuus ja kunnioitus, kuten aiemmissakin tutkimuksissa. Vangit halusivat tulla kohdatuiksi ihmisinä vankistatuksen takana.

Haastattelujen perusteella suhde osaston työryhmän muihin jäseniin kuin ohjaajiin arvioitiin pääasiassa hyväksi. Rikosseuraamusesimiehet eivät näy tiiviisti osaston päivittäistoiminnassa ja heihin kohdistuvaa palautetta ei juuri tullut. Suhde vartijoihin arvioitiin hyväksi. Kaskelan ja Tourusen (2018) tutkimuksessa tutkittavat raportoivat suhteen vartijoihin olevan pääasiassa huono tai parhailtaan olematon. Pohjoismaisessa tutkimuksessa taas vartijat nähtiin positiivisessa valossa, kun he tekivät aktiivisesti lähityötä. (Giertsen ym. 2014, 154.) Opinnäytetyön tuloksissa vartijoiden kanssa tultiin toimeen haastattelujen perusteella hyvin. Päihdekuntoutusosastolla on kaksi omaa vartijaa, jotka ovat osaston arjessa näkyvästi ja aktiivisesti esillä. He ohjaajat muun muassa arjen taitoja ylläpitäviä ryhmiä. Haastatteluissa positiivista palautetta saivat myös vartijoiden pitämät satunnaiset virkistykset, kuten elokuvien katselu ja pelien pelaaminen.

7.3 Vankivalinnat, yksilötyö, jatkosuunnitelmat ja rikollisuuteen vaikuttaminen kehittämisen kohteina

Kolmas tutkimuskysymys koski vankien kaipaamaa tukea, jota he eivät olleet saaneet, ja ajatuksia osaston kehittämiskohteista. Kokemustiedon käyttöä kehittämissprosesseissa korostetaan, koska vain palvelua käyttänyt voi käytännössä tietää miten palvelu jäsentyy ja toimii käyttäjän näkökulmasta. (Jones 2018, 185.) Kokemustiedon kerääminen on ollut opinnäyte-

työn kulmakivenä. Vangit toivat haastatteluissa esille joitakin kehittämisen mahdollisia kohteita osaston toiminnassa. Kehittämiskohteisiin käytännössä pureutumiseen liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita pohditaan lisää luvussa 8.

Rikosseuraamuslaitos painottaa rangaistusajan täytäntöönpanoa vapauteen valmistavasti. Etenkin kuntouttavassa toiminnassa on syytä kiinnittää huomiota jatkumoihin ja varmistaa eteneminen siviilipalveluihin jo vankeusaikana. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 33.) Karsikkaan (2004) tutkimuksessa päihdeongelmaisten vankien voimaantumisen tutkittavat pitivät erittäin tärkeänä päihteistä irrottautumisen keinona yhteiskunnallisiin palveluihin sijoittumista. Vankien huono tuntemus palvelujärjestelmästä voidaankin nähdä siviilielämässä ja yhteiskunnassa pärjäämisen kannalta haastavana. Haastattelujen perusteella vangeilla olikin varsin heikko käsitys päihdehuollon palveluista. Kehittämisehdotuksia sen suhteen vangeilla ei ollut. Tiedon lisääminen voisi kuitenkin parhaimmillaan merkittävästi parantaa vankien mahdollisuuksia päihteettömänä ja rikoksettomana pysymiseen.

Ryhmäilmapiirin on katsottu vaikuttavan kuntoutukseen mahdollisesti jopa vaikuttavuuden tasolla. Esimerkiksi ryhmän keskinäinen luottamus vaikuttaa merkittävästi ryhmäilmapiiriin. (Kelly & Welsh 2016.) Kuntoutusilmapiiriä ja ryhmän yhteen hitsautumista hankaloittivat vankien mielestä ajoittain väärät vankivalinnat. Kuntoutukseen huonosti kiinnittyvät ja osastolla menestymättömät, sekä sääntöjä tai hoitosopimusta rikkovat vangit huomataan yleensä nopeasti ja siirretään pois. Tuloksissa huonoilla vankivalinnoilla viitattiin ensisijaisesti lyhyttuomioisiin vankeihin. Kehittämisehdotuksena oli, että osastolla valittavilla vangeilla olisi vähintään vuosi tuomiota jäljellä. Päihdekuntoutusosaston on ollut alusta asti tarkoitus olla vankilan toista päihdekuntoutusosastoa, Sörkka-yhteisöä, matalamman kynnyksen osasto, mikä tarkoittaa myös sitä, että sinne valitaan lyhyttuomioisempia vankeja. Käytännössä osastolle valituilla vangeilla on kuitenkin ollut useamman kuukauden tuomioita. Pidempää tuomiota suorittavat pyritään siirtämään osastolle heidän tuomionsa loppuvaiheissa, jotta voidaan varmistaa vapauteen etenevä mielekäs kuntoutusjatkumo. Osastolle valittujen vankien ikä herätti myös jonkin verran arvostelua haastatteluissa. Ikä ei myöskään lähtökohtaisesti voi olla este osastolle pääsemiselle, jos vanki on muuten ryhmämuotoiseen kuntoutukseen soveltuva ja motivoitunut muutokseen.

Vaikka vangit arvioivat suhteen työryhmään pääasiassa hyväksi, arvio saattoi olla pintapuolinen ja saanut vaikutteita siitä, että haastattelija oli osaston työryhmän jäsen tutkimusaikana. Yksi haastateltavista kertoi vankien esittävän jyrkkääkin kritiikkiä työryhmää kohtaan ollessaan keskenään. Kritiikki johtui tutkimusaikana osaston arjessa paljon esillä olleesta aiheesta, joka myös opinnäytetyössä nousi esiin kehittämisehdotuksissa, eli yksilöllisten jatkosuunnitelmien laatiminen. Yhden vangin mukaan osa vangeista koki, että heidän asioitaan ei edistetä ja heidän etenemistään avolaitokseen tai jatkokuntoutukseen hidastetaan tahallaan. Haastattelun tulevaisuusosiossa vankien toiveet ja tavoitteet painoutuivat arkisiin asioihin, kuten

asunnon löytämiseen ja koulu- tai työpaikan saamiseen. Tällaisten tulevaisuuden tavoitteiden oletettu hidastaminen tai estäminen oli herättänyt negatiivisia reaktioita.

Jatko- tai toimintasuunnitelma oli alun perin tarkoitettu laatia silloin, kun vanki on ollut osastolla noin kuukauden. Kokemuksen karttuessa työryhmä kuitenkin arvioi, että kuukauden kohdalla kuntoutukseen kiinnittyminen ei aina ole riittävän tiivistä ja vankia ei välttämättä tunneta niin hyvin, että suunnitelmia olisi mielekäästä tehdä. Jos vangilla on edessään vielä pitkä aika vankeusrangaistusta ja jatkosuunnitelma laaditaan liian varhaisessa vaiheessa, voi sekin osaltaan lisätä levottomuutta, kun ajatukset kohdistuvat jatkoon eivätkä nykyhetkeen. Toisaalta epätietoisuus omasta jatkosta kuntoutusjakson jälkeen nähtiin haastatteluissa epävarmuutta ja rauhattomuutta lisäävänä tekijänä. Suunnitelmien laatiminen jokaisen vangin kohdalla samaan sovittuun aikaan, esimerkiksi kuukauden jälkeen, ei toiminut, koska vangit viipyvät kuntoutuksessa eri pituisia jaksoja ja heillä on eri tyyppisiä ajatuksia jatkoistaan. Jatkosuunnitelmien laatimiseen vaikuttavat myös esimerkiksi keskeneräiset oikeusasiat ja epävarmuus tuomion lopullisesta pituudesta.

Päihteiden käyttöä ennakoiti erityisesti alhainen turhautumien sietokyky. Päihteidenkäyttäjillä esiintyykin tyypillisesti alhaiseen turhautumien sietokykyyn liittyviä piirteitä ja asenteita. Henkilö, jolla on alhainen turhautumien sietokyky, ei siedä pettymyksiä, uskoo muiden tahallisesti vaikeuttavan elämäänsä ja syyttää muita vaikeuksistaan. Jonkun toisen syyttäminen oman halutun toiminnan estämisestä ja pettymysten seurausten liioittelu on tyypillistä yksilöille, joilla on alhainen turhautumien sietokyky. (Beck ym. 1993, 19.) Jatkosuunnitelmien laatimiseen liittyvä epäsuotuisa arviointi saattaa osittain olla alhaiseen turhautumien sietokykyyn liittyvää pettymysten seurausten liioittelua ja uskomusta siitä, että työryhmä tahallisesti haluaa vaikeuttaa tai hidastaa vankien edistymistä. Jatkosuunnitelma ei ole virallinen asiakirja eikä sinällään varsinaisesti vaikuta toimintaan tai kuntoutuksesta eteenpäin siirtymiseen.

Vankien näkemyksen mukaan tärkein kehityskohde osastolla on yksilötyön lisääminen. Kaikki haastateltavat kokivat hyötävänsä yksilötyön suuremmasta osasta kuntoutuksessa. Ryhmämuotoista kuntoutusta onkin kritisoitu sen puutteesta ottaa huomioon yksilölliset elämäntilanteet (Granfelt 2007, 36). Päihdekuntoutusosastolla vankeja tavataan kuntouttavien ryhmien ulkopuolella päivittäisissä kokouksissa ja toisinaan heidän kanssaan vietetään aikaa ilman agenda. Tällaisissa yhteyksissä rupattelu ja jonkinasteinen asioiden käsittely usein onnistuu - vangit tuntuivat kaipaavan kuitenkin tavoitteellisempaa yksilötyöskentelyä. Yksi vangeista kommentoi haastattelussa, etteivät kaikki halua avata asioitaan ryhmässä. Vangeille kuitenkin painotetaan osastolle hakeutuessa, että kyseessä on ryhmämuotoinen kuntoutus, jossa tulee sekä tulla toimeen ryhmässä että pystyä käsittelemään henkilökohtaisiakin asioita ryhmäkeskusteluissa.

Rikosseuraamuslaitoksen strategia pyrkii rangaistusten täytäntöönpanoon rikoksettomaan elämäntapaan valmentavalla tavalla. Uusintarikollisuuden vähentäminen on yksi Rikosseuraamuslaitoksen tärkeimmistä tavoitteista. (Rikosseuraamuslaitos 2017.) Vankien kuntoutuksen vaikuttavuutta arvioidaan usein uusintarikollisuuden vähenemisen kriteerein. Uusintarikollisuuden vähenemistä on kuitenkin vaikea todentaa johtuen määritelmäeroista. (Tyni 2015, 108-109.) Koska vankilan kaikella kuntoutuksella lopulta pyritään uusintarikollisuuden vähentämiseen, sisällytettiin haastattelurunkoon kysymyksiä rikolliseen elämäntapaan ja siitä irrottautumiseen liittyen. Opinnäytetyössä vangit eivät osanneet selkeästi sanoittaa, mitä apua ja tukea ovat saaneet rikoksettomaan elämäntapaan liittyen. Yksi vanki jopa koki, ettei ollut saanut mitään tukea. Lähes kaikki kuitenkin haastattelun toisessa osiossa tunnustivat yhteyden päihteiden ja rikosten välillä. Haastateltavista lähes kaikki olivat myyneet päihteitä, jonka seurauksena oli lisääntynyt rikollisuus myös väkivallantekojen, petosten ja omaisuusrikosten osalta. Päihteiden kerrottiin myös madaltavan kynnystä tehdä rikoksia ja tuovan käyttäjänsään esiin väkivaltaisuutta, piittaamattomuutta ja impulsiivisuutta.

Tulokset ovat linjassa kirjallisuuden ja aiemman tutkimuksen kanssa yhteyden osalta. Vaikutussuunta jää epäselväksi. Esimerkiksi Kekki (2009) on tutkinut päihteiden osallisuutta rikoskierteeseen. Kekin tutkimuksessa tutkittavat olivat tehneet rikoksia jo ennen päihteiden käytön aloittamista. Päihteiden käytön kuvattiin liittyvän rikoksiin ensinnäkin käytön rahoittamisen ja muuten itsensä elättämisen kautta ja toisaalta tunteiden kylmettämisen kautta. (Kekki 2009, 88-89.) Tämän opinnäytetyön aineiston mukaan päihteiden käyttö on usein alkanut ennen rikollista käyttäytymistä. Rikoksista irrottautumista ei varsinaisesti käsitellä omana erillisenä aiheenaan kuntoutuksessa. Koska tutkimusten valossa, kuten tutkittavienkin mielestä, päihteiden käyttö ja rikollisuus liittyvät niin vahvasti toisiinsa, voidaan olettaa päihdeongelman hoitamisen ainakin jossain määrin vaikuttavan rikollisuudesta irtautumiseen. Siihen, olisiko kuntoutuksessa syytä pureutua enemmän rikolliseen käyttäytymiseen, ei saada tässä opinnäytetyössä vastausta.

8 Pohdinta

Tässä luvussa pohditaan opinnäytetyön prosessia sekä toimintaa opiskelijana, ammattilaisena ja tutkijana. Lisäksi pohditaan opinnäytetyö toteuttamista eettisistä näkökulmista ja tutkimustulosten luotettavuutta. Viimeisenä arvioidaan jatkokehittämiseen liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita.

8.1 Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisuuden reflektointia

Opinnäytetyöprosessi oli vaativa ja sen eteneminen kohdallani oli vaihtelevaa. Vaikka en ollut jälkikäteen arvioiden riittävän oma-aloitteinen riittävän aikaisin, ja siksi jouduin jonkin verran kiirehtimään opinnäytetyöhön liittyviä sivutehtäviä, kohdensin kuitenkin työpanokseni ja keskittymiseni itse opinnäytetyöhön ja sen loppuraporttiin tunnollisesti. Eteneminen oli ajoit-

tain hidasta johtuen työelämän viemistä ajallisista resursseista. Kuitenkin varsinaisesta aloituksesta työn palautukseen kului aikaa vain noin kuusi kuukautta, mikä ei ole opinnäytetyölle epätyypillinen aika, ja merkittäviä taukoja prosessissa ei ollut.

Työelämään takkuilu opinnäytetyön teon aikatauluttamisessa ei heijastunut. Haastatteluihin osallistuneet vangit kyselivät useasti, miten työ etenee ja milloin he pääsevät sen lukemaan. Hyötyä työn teosta opinnäytetyön ohella oli sikäli, että osaston työryhmä ja muut kollegat sekä esimies toimivat kautta opinnäytetyön vaiheiden kannustajina ja tukijoina. Työn ansiosta pystyin myös kulkemaan vankilassa itsenäisesti, joten opinnäytetyön tekeminen ei vaatinut valvontahenkilöstöä kuljettamaan minua alueella.

Tehdessäni työtä opinnäytetyön ohella pystyin myös selkeästi havainnoimaan kaksisuuntaisen vaikuttavuuden ja kasvuprosessin. Opinnäytetyötä varten tutustuin aiempaa syvemmin ja monipuolisemmin alan teoriaan ja tutkimukseen. Käytin oppimaani hyödyksi käytännön työssä ja koin osaamiseni päihdetyön ohjaajana vahvistuneen opinnäytetyöprosessin aikana. Toisaalta myös opinnäytetyötä varten etsimäni ja lukemani tutkimustieto avautui minulle paremmin, kun tein käytännössä alan töitä. Ammatillisesta näkökulmasta havaitsin entistä selkeämmin jatkuvan oppimisen ja itsensä kehittämisen hyödyn käytännön työssä, ja vien opinnäytetyöprosessista mukanaani työelämäni oppimisorientoituneisuuden.

Tutkijan rooliin eläytyminen oli odotettua helpompaa. Kirjoittamisesta pidän ja en kokenut sen tuottaneen vaikeuksia, vaikka teoreettisen osuuden kokoaminen oli ajallisesti pisin ja sikäli vaikein osuus. Opinnäytetyön aineiston keruun osio, eli haastattelujen suorittaminen, oli mieluisaa ja sujui kokonaisuutena arvioiden mainiosti. Laadullinen tutkimus ja subjektiivisen kokemuksen tutkiminen oli lähtökohtaisesti minulle luonteva vaihtoehto, sillä olen yleisesti kiinnostunut ihmisten näkemyksistä ja elämäntarinoista numeroita ja tilastoja enemmän. Haastattelutilanteet olivat mielestäni vaivattomia ja tutkimuksen miellyttävän osa. Suoritin haastattelut esimiehen luvalla työaikana ja ammatillisesti toimiminen tilanteissa olikin mutkatonta, vaikka pyrinkin eläytymään tutkijan rooliin ja irrottautumaan laitoksen työntekijän roolista. On vaikea arvioida, kuinka olisin toiminut haastatteluissa ja miten ne olisivat sujuneet, mikäli olisin tehnyt ne ulkopuolisen, täysin vieraan tutkijan asemasta.

8.2 Eettisyyden ja luotettavuuden pohdintaa

Opinnäytetyön luotettavuuden ja yleistettävyyden arvioissa vaikuttanee eniten pieni otos. Aineisto kerättiin niukalla vankiotannalla ja haastattelurungossa sekä tuloksissa käsitellään osastolle yksilöllisiä ominaisuuksia, kuten ilmapiiriä ja työryhmää. Sikäli tuloksia on mahdoton kovin laajasti yleistää tai hyödyntää. Opinnäytetyön tavoitteena ei kuitenkaan missään vaiheessa ollut yleispätevä tieto, vaan kyseessä on alusta asti ollut kohdennettu laadullinen tutkimus, jonka tavoitteena on ollut hyödyttää pääasiassa kyseessä olevaa osastoa. Tuloksista voi mahdollisesti olla hyötyä esimerkiksi vastaavanlaisen osaston avaamisessa tai kehittämisessä

jossain muussa laitoksessa, tai yleisemmällä tasolla päihdekuntoutujien tarpeita laitososoluh-teissa arvioitaessa.

Luotettavuuteen ja eettisyyteen voidaan katsoa vaikuttaneen myös aiempi tuntemukseni osastosta ja sen vangeista, sekä työ osaston toisena ohjaajana opinnäytetyöprosessin aikana. Olen kautta opinnäytetyön kaikkien vaiheiden pyrkinyt puolueettomuuteen ja rehelliseen tulkintaan. Ennen kutakin haastattelutilannetta korostin opinnäytetyön erillisyyttä päivittäisestä työstä ja pyrin tekemään eroa rooleille opinnäytetyön tekijänä ja laitoksen työntekijänä. Haastattelut sujuivat kokonaisuutena arvioiden hyvin. Haastateltavat esittivät mielestäni avoimesti sekä positiivista palautetta että asiallista kritiikkiä. Ainoastaan yksi vanki oli vapaaehtoisesta osallistumisestaan huolimatta haastattelutilanteessa vastahakoinen kertomaan tietyistä asioista. Arvion mukaan kyseinen vanki pelkäsi saavansa jonkinlaisia lisäseurauksia, mikäli haastattelussa kertoisi esimerkiksi tekemistään rikoksista. Siltä osin haastattelijan asema laitoksen työntekijänä vaikutti negatiivisesti ainakin yhteen haastatteluun. Myös osaston työryhmää koskevan kysymyksen vastauksissa oli epäjohtonmukaisuutta. Arviot olivat hyviä, mutta yksi vangeista kertoi todellisen asenteen työryhmää kohtaa olevan hankalampi vankien keskinäisessä kanssakäymisessä. Tässä osiossa on mahdollista, että vangit olisivat kertoneet todelliset mielteensä työryhmästä avoimemmin ulkopuoliselle tutkijalle.

On mahdotonta käytännössä arvioida, kuinka paljon aiempi osaston ja vankien tuntemus vaikutti opinnäytetyöprosessissa. On mahdollista, että asema työntekijänä johdatteli jo kysymyksenasettelua ja vaikutti jollakin tavalla haastattelutilanteisiin, vaikka niissä pyrin aktiivisesti irrottautumaan roolista työntekijänä. Tekijän ennakkotiedot- ja käsitykset ovat voineet vaikuttaa myös aineiston tulkintaan. Tulokset onkin esitelty erittäin kirjaimellisesti käyttäen ainoastaan haastattelussa esiin tulleita ilmauksia, enkä analyysissa antanut aiempien tietojeni johdatella tulkintaa ainakaan tietoisesti.

Osaston ja vankien tuntemuksesta oli mielestäni myös hyötyä siltä osin, että pystyin selkeästi havainnoimaan, miten osaston viimeaikaiset tapahtumat vaikuttivat haastatteluvastauksiin. Haastatteluissa nousi selkeimmin kehittämiskohteeksi yksilötyön lisääminen ja aktiivisempi toiminta- tai jatkosuunnitelmien laatiminen. Osastolla oli havaittavissa haastattelujen aikaan tietynlaista levottomuutta liittyen nimenomaan siviiliasioiden hoitamiseen ja jatkosuunnitelmien laatimiseen. Tällainen levottomuus oli lähtöisin yhdestä vangista ja kuten ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa usein käy, levisi se nopeasti muihinkin. Arvioni mukaan kyseinen asia ei olisi noussut haastattelutuloksissa niin karkeasti esille, mikäli se ei olisi muutenkin ollut lähes päivittäisessä käsittelyssä osaston arkitoiminnassa. Tällaisia ryhmässä leviäviä ajatusvääristymiä tai päänäpintymiä sattuu ryhmäkuntoutuksessa rutiininomaisesti. Tämä ei tokikaan vie painoarvoa palautteelta tai sen todenmukaisuudelta, mutta uskon, että palaute olisi ollut eri aiheisiin painottunutta, mikäli haastattelut olisi suoritettu esimerkiksi vain kuukauttakin aiemmin.

8.3 Kehittämishaasteet ja -mahdollisuudet

Opinnäytetyön tuloksista nousseet tärkeimmät kehittämiskohteet olivat yksilötyön lisääminen, jatkosuunnitelmien johdonmukaisempi laatiminen, vankien valinnat osastolle sekä tiedottaminen päihdehuollon palveluista. Kehittämistyö jää tulosten perusteella työryhmän puntaroitavaksi ja toimeenpantavaksi, mutta olen tässä osiossa pohtinut kehittämisideoiden implementointia osastolla käytännössä.

Yksilötyötä toivoivat lisää kaikki haastatteluihin osallistuneet vangit. Heistä kaikki ovat kuitenkin myös tietoisesti hakeutuneet ryhmäkuntoutukseen. Kuntoutuksessa keskityttäneen jatkossakin ryhmämuotoisuuteen. Yksilövastaanottojen lisääminen tietyllä harkitulla tiheydellä olisi kuitenkin mahdollista ja haastattelujen perusteella tarkoituksenmukaista. Varsinaista yksilökohtaista kuntoutusta näillä tapaamisilla ei ehkä olisi mahdollista toteuttaa, mutta vankilähtöisesti voitaisi käsitellä aiheita, jotka vanki kokee ajankohtaisiksi ja joista hän ei ehkä halua ryhmässä puhua.

Ryhmien suunnittelu on toisinaan haastavaa, koska vangit ovat kuntoutuksessa ja muutoksen vaihemallissa eri vaiheissa. Heillä saattaa olla myös hyvin erilaiset elämäntilanteet. Haasteltavat kertoivat kaivanneensa enemmän tukea esimerkiksi isyyteen. Ryhmää isyydestä ei voi kuitenkaan pitää ryhmälle, jossa vaikkapa vain kolmella yhdeksästä on lapsia. Tällaisia erityistarpeita ajatellen vankien kehitysehdotusta runsaammasta yksilötyöstä voidaan pitää järkevänä. Kohdennettu tuki tietyn vangin yksilölliseen elämäntilanteeseen voidaan toteuttaa yksilötyössä muita vankeja heitä koskemattomilla aiheilla kuormittamatta. Ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa rikosseuraamusalalla saattaisi olla laajemminkin syytä tarkastella yksilöllisten elämäntilanteiden huomioon ottamista kuntoutuksessa. Rikosseuraamuslaitoksen käyttämät ohjelmat ovat tiukasti strukturoituja ja niiden joustavuutta voisi lisätä ryhmien ja yksilöiden erityispiirteiden huomioon ottamisen mahdollistamiseksi.

Jatkosuunnitelmien laatimisessa on osastolla koitettu jo monenlaisia lähestymistapoja. Suunnitelma laadittaneen jatkossakin jokaisen vangin kohdalla yksilöllisesti arvioituun aikaan. Suunnitelmasta olisi mahdollista myös luopua kokonaan, mikäli sen katsottaisi olevan enemmän haitaksi kuin hyödyksi, sillä suunnitelma on lopulta epävirallinen ja sinällään merkityksetön - se ei ole sitova sopimus eikä kiveen kirjoitettu joustamaton tavoite. Kuntoutuksen jatkumista ja avolaitokseen tai muuhun vastaavaan siirtymistä käsitellään ja hahmotellaan vankien kanssa epämuodollisesti suullisessa keskustelussa jatkuvasti. Vankien kehittämisideana olikin yksilötyön lisääminen. Mikäli yksilökeskusteluja lisättäisi, voitaisi toimintasuunnitelmia tehdä jatkossa näillä tapaamisilla suullisesti ja johdonmukaisemmin, tilanteiden ja kuntoutuksen edistymistä jatkuvasti arvioiden.

Kritiikkiä herätti lyhyttuomioisten vankien valinta osastolle. Vankien valitseminen osastolle tuomion pituuden perusteella ei liene mahdollista tai perusteltua. Toki kuntoutukseen kiinnit-

tymisen ja muutoksessa etenemisen kannalta on parempi, että tuomiota olisi vähintään muutama kuukausi jäljellä, mutta pitkä minimituomio osastolle valinnan kriteereissä karsisi hakijoita merkittävästi ja eväisi muuten kuntoutukseen sopivilta, motivoituneilta vangeilta pääsyn kuntoutukseen rangaistusaikana pahimmillaan kokonaan, koska myös Sörkka-yhteisön kuntoutus olisi tällöin tuomion pituuden perusteella heiltä evätty. Myös ikä herätti kritiikkiä vankivalintoihin liittyen. Iän ja tuomion pituuden perusteella ei voida lähtökohtaisesti valikoida vankeja. Tarkkuutta käytetään vankivalinnoissa kuitenkin koko ryhmän kokonaistilannetta arvioiden. Mikäli osastolla olisi esimerkiksi ainoastaan nuoria ja lyhyttuomioisia vankeja, ja tilanne näyttäisi siitä johtuen levottomalta, voisi potentiaalisista hakijoista valita ryhmää tasapainottamaan vanhempia ja pitkätuomioisia vankeja. Aina hakijoita ei kuitenkaan ole niin paljon, että tämän kaltaista harkintaa olisi mahdollista harjoittaa.

Opinnäytetyön tulosten mukaan vangeilla oli varsin heikot tiedot siitä, mitä päihdehuollon palveluita on saatavilla siviilissä. Päihdehuollon palveluita voisi jatkossa esitellä esimerkiksi tietoa lisäävillä ryhmillä tai ulkopuolisten vierailijoiden toimesta infokäynneillä. Toisaalta etenkin kuntoutuksen alkuvaiheissa siviiliin katseiden suuntaaminen saattaa aiheuttaa levottomuutta, kuten tässäkin opinnäytetyössä haastateltavat totesivat. Tällainen siviilipalveluista tietoa lisäävä toiminta tulisi siis ajoittaa oikein, jotta kuntoutukseen kiinnittyminen ja keskittyminen eivät horju.

Osaston toimintaa ja kuntoutusmallia voi jatkossa tutkia esimerkiksi työryhmän näkökulmasta tai vaikuttavuustutkimuksella, tarkastellen kuntoutuksen vaikuttavuutta sen läpikäyneiden vankien elämään pidemmällä aikavälillä. Koska kokemus on aina subjektiivista ja paikka- ja aikasidonnaista, voi samantyyppisen tutkimuksen myös toistaa tarvittaessa. Päihdehuollon palveluista voisi hyvin kehittää jonkinlaisen oppaan, joka tulisi tarpeeseen ei ainoastaan päihdekuntoutusosastolla, vaan koko vankilan päihdetyössä ja mahdollisesti sitäkin laajemmin. Tällainen päihdehuollon palvelukartan rakentaminen selkokielellisesti ja helposti lähestyttävästi voisi olla kehittämistehtävän tai vaikkapa opinnäytetyön aihe vastaisuudessa.

Opinnäytetyön valmistuessa osa tutkimukseen osallistuneista vangeista on siirtynyt eteenpäin uusiin haasteisiin ja päihdekuntoutusosastolla on ehditty juhlia 1-vuotispäivää. Vuoden vanhalle osastolla tietyt rutiinit ja toimintatavat sekä ammatilliset menetelmät ovat vakiintuneet, mutta kehittämisen varaa on aina. Opinnäytetyöstä nousseita mahdollisia kehittämis-kohteita ovat yksilötyön lisääminen, toimintasuunnitelmien johdonmukainen laatiminen ja tiedon lisääminen päihdehuollon palveluista osastolta eteenpäin siirtyville vangeille. Näiden tulosten pohjalta voidaan osastoa toivottavasti kehittää edelleen toimivammaksi, ja rakentaa osasto ja kuntoutusmalli, joka palvelee omassa yksilöllisessä kontekstissaan kuntoutujia mahdollisimman mielekkäästi.

Lähteet

Painetut

Holmberg, N. 2008. Addiktiot. Teoksessa: Kähkönen, S., Karila, I., Holmberg, N. (toim.) Kognitiivinen psykoterapia. Helsinki: Kustannus Duodecim.

Häkkinen, I. 2013. Toipumiskulttuuri ryhmässä - arviointia ja rakentamista. Espoo: Prometheus kustannus.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Suomen Yliopistopaino. Juvenes Print.

Kekki, T. 2009. Taparikollisuus, huumeet ja rikoskierre. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 80. Tampereen yliopistopaino. Juvenes Print.

Knuuti, U. 2007. Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2007. Yliopistopaino Helsinki University Press.

Lappalainen-Lehto, R., Romu, M-L. & Taskinen, M. 2007. Haasteena päihteet - Ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki: WSOY.

Myhrberg, P. 2012. Vankeuden täytöntöönpano. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tampereen Yliopistopaino.

Sähköiset

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. E-kirja. Osuuskunta Vastapaino. Luettu 6.5.2019

<https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-951-768-385-2>

Beck, A., Wright, F., Newman, C. & Liese, B. 1993. Kognitiivinen terapia ja päihdeongelmat. Päihdesairaala. Koulutusmateriaalit. Luettu 11.10.2019

http://www.sosiaalisairaala.fi/koulutusmateriaalia/Kogn_ja_paihdeongelmat.pdf

Brunelle, N., Bertrand, K., Landry, M., Flores-Aranda, J., Patenaude, C. & Brochu, S. 2015. Recovery from substance use: Drug-dependent people's experiences with sources that motivate them to change. *Drugs: Education, Prevention & Policy* 22:3. Luettu 1.10.2019

<https://doi.org/10.3109/09687637.2015.1021665>

Fazel, S., Bains, P., & Doll, H. 2006. Substance abuse and dependence in prisoners: a systematic review. *Addiction* 101:2. Society for the Study of Addiction. Luettu 23.9.2019

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16445547>

Giertsen, H., Nylander, P., Frank, V., Kolind, T. & Tourunen, J. 2014. Prisoners' experiences of drug treatment and punishment in four Nordic countries. *Nordic studies on alcohol and drugs* 32. Luettu 2.10.2019.

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1515/nsad-2015-0017>

Granfelt, R. 2007. Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa. Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007. Luettu 6.5.2019.

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/OEH8hc2Fb/2-2007_Oppisin_elamaan_riippuvuuteni_kanssa.pdf

Haviv, N. & Hasisi, B. 2019. Prison Addiction Program and the Role of Integrative Treatment and Program Completion on Recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* Volume 63. Luettu 23.9.2019.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/31510830>

Jones, M. 2018. Kokemustiedon määritykset ja käyttö julkisen terveydenhuollon kontekstissa. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus VI - Kokemuksen käsitys ja käyttö. Toim. Toikkanen, J. & Virtanen, I A. Lapland University Press. Rovaniemi. Luettu 5.6.2019.

<https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63420>

Joukamaa, M., Aarnio, J., von Gruenewaldt, V., Hakamäki, S., Hypén, K., Lauerma, H., Lintonen, T., Mattila, A., Tyni, S., Vartiainen, H., Viitanen, P. & Wuolijoki, T. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2010. Luettu 5.5.2019

[https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusar-](https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf)

[ja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf](https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf)

Järvinen, M-K. 2007. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2007. Luettu 6.6.2019

<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=5674224d-1e76-43bd-9dff-875342bbd609>

Karsikas, V. 2005. Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis - Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisu 3/2005. Luettu 7.5.2019.

<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=b98886bb-ca4b-4847-a5cb-31b0a0dfc1b9>

Kaskela, T. & Tourunen, J. 2018. Facing drug problems and advancing sentence plan. Prisoners' perspectives on drug treatment programmes in Finland. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 42/2018. Luettu 7.5.2019

<https://www.tandfonline.com/eprint/7icQdVTzS7wGdyK9hGCh/full>

Kelly, C. & Welsh, W. 2016. Examining Treatment Climate Across Prison-Based Substance Abuse Treatment Groups. *Substance Use & Misuse*, 51:7. Luettu 26.8.2019.

<http://dx.doi.org/10.3109/10826084.2016.1155621>

Kukkola, J. 2018. Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus VI - Kokemuksen käsitys ja käyttö. Toim. Toikkanen, J. & Virtanen, I A. Lapland University Press. Rovaniemi. Luettu 5.6.2019.

<https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63420>

Kuusisto, K. & Saarnio, P. 2012. Päihdehoidon toimivuus yleisten tekijöiden valossa: Katsaus projektin tuloksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 12:3. Luettu 6.6.2019.

<http://www.julkari.fi/handle/10024/102937>

Puumalainen, J. & Rissanen, P. 2016. Kokemuksen kautta osaamiseen: vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. Luettu 5.5.2019.

https://kuntoutussaatio.fi/files/2208/KUN1601_katsaus_vapaaehtoisuus.pdf

Rantanen, T., Lindqvist, M., Lindström, J., Vuorinen, P. & Weckroth, A. 2016. Yhteistyötä, valvontaa ja kokonaisvaltaista kuntoutusta: Tutkimus valvotun koevapauden ja päihdekuntoutuksen yhdistämisestä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 3/2016. Luettu 6.5.2019

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/vn2jUiuVV/RISE_3_2016_Yhteistyota_valvontaa_ja_kokonaisvaltaista_kuntoutusta_WEB.pdf

Rikoslaki 39/1889. Luettu 1.5.2019.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Rikosseuraamuslaitos 2012. Päihdetyön linjaukset vuosille 2012-2016. Luettu 5.5.2019
https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/risef/julkaisut-muut/6Cr2xRZTS/Paihdelinjaukset_2012-2016_RINKIIN.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2013. Kuntouttava toiminta - Päihdetyö. Luettu 3.5.2019.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihdeyto.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2017. Arvot ja strategia. Luettu 3.5.2019.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2019. Helsingin vankila. Luettu 29.4.2019.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/helsinginvankila.html>

THL = Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Päihderiippuvuus. Luettu 4.5.2019.
<https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot/paihderiippuvuus>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019a. Hyvä tieteellinen käytäntö. Luettu 3.5.2019.
<https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019b. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä: Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet. Luettu 3.5.2019.
<https://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa>

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus - Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2015. Itä-Suomen yliopisto. Luettu 5.6.2019.
https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/I1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf

Vankeuslaki 767/2005. Luettu 1.5.2019.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2005/20050767>

Ylisassi, H., Seppänen, L., Uusitalo, H., Kalavainen, S. & Piispanen, P. 2016. Aktivoiva lähityö - Vankiloiden valvonta- ja ohjaushenkilöstö vuorovaikutuksellista lähityötä kehittämässä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 2/2016. Luettu 3.5.2019.
https://www.a.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/qmR5zNYVd/RISE_2_2016_Aktivoiva_lahityo_WEB.pdf

Julkaisemattomat

Helsingin vankilan tulo-opas. 2019.

Helsingin vankilan päihdekuntoutusosaston esite ja hakemus. 2018.

Luostarinen, M. 2019. Henkilökohtainen tiedoksianto: perehdytys.

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelurunko.....	55
Liite 2: Tutkimuslupa.....	56
Liite 3: Saate	57
Liite 4: Suostumus	58

Liite 1: Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

- Ikä
- Vankilakertaisuus ja nykyisen tuomion pituus
- Sosiaalinen tilanne
- Koulutus
- Asuminen ja työ

Teema 1 Päihteidenkäyttö

- Kuinka kauan olet käyttänyt ja mitä päihdettä/päihteitä?
- Onko sinulla aiempia kuntoutusjaksoja?
- Onko sinulla aiempia päihteettömiä kausia?
- Mitä yhteyttä päihteidenkäytölläsi on rikolliseen käyttäytymiseesi?

Teema 2 Osastolle hakeutuminen ja arki

- Miksi hait päihdekuntoutusosastolle?
- Miten osaston toiminta on vastannut odotuksiasi ja toiveitasi?
- Millaista vapaa-aika on osastolla?

Teema 3 Osaston kuntoutus

- Millaisia kuntouttavat ryhmät ovat?
- Mitä tukea ja apua olet saanut päihdeongelmaasi liittyen?
- Mitä tukea ja apua olet saanut rikoksettomaan elämäntapaan liittyen?
- Mitä tukea ja apua olisit kaivannut, mikä on vielä jäänyt uupumaan?

Teema 4 Osaston sosiaalinen tilanne

- Millainen ilmapiiri päihdekuntoutusosastolla on?
- Millainen suhde sinulla on osaston työryhmään?
- Millainen on hyvä päihdetyöntekijä?

Teema 5 Tulevaisuus

- Mitä toiveita sinulla on tulevaisuuden suhteen?
- Kuinka arvioit pärjääväsi jatkossa?
- Mitä päihdehuollon palveluita aiot jatkossa käyttää?
- Miten Sinä kehittäisit päihdekuntoutusosaston toimintaa?

Liite 2: Tutkimuslupa

Tutkimuslupa

25.6.2019

31/332/2019

Opiskelija
Netta Reunanen
Laurea AMK Sosionomi / rikosseuraamusala

Hakemuksenne 7.6.2019

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii yliopettaja Anu Mäenpää. Rikosseuraamuslaitoksen yhteyshenkilönä toimii erityisohjaaja Milka Luostari-Helsingin vankilan päihdekuntoutusosastolta.

Tutkimuksen aihe

Vankien näkemyksiä päihdekuntoutusosastosta

Tutkimuksen toteutus

Noin 5-9 vangin haastattelut Helsingin vankilassa kesällä 2019.

Lupahakemus

Haette lupaa haastattelujen toteuttamiseen.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut tulee tehdä vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta häiriötä vankilan muulle toiminnalle.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikköön, Helsingin vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Osoite
Linnatandemkuja 4
00530 HELSINKI

Puhelin
029 55 88500

Telekopio
029 55 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

Pauli Nieminen
kehitysjohtaja

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Helsingin vankilan johtaja ja apulaisjohtaja

Liite 3: Saate

Hei!

Teen opinnäytetyötä liittyen Helsingin vankilan päihdekuntoutusosastoon. Tutkimukseni tavoite on selvittää kuntoutujien näkemyksiä ja kokemuksia osaston toiminnasta ja siitä, miten se vastaa kuntoutujien tarpeisiin. Tavoite on tuottaa asiakaslähtöistä tietoa, jota käytetään osaston toiminnan kehittämisessä.

Haastattelut suoritan henkilökohtaisesti Helsingin vankilassa. Kysymykset koskevat haastateltavan taustatietoja sekä osastoon ja sen toimintaan liittyviä aiheita. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistumisen voi keskeyttää milloin tahansa. Haastattelu kestää noin tunnin. Haastattelutilanne äänitetään tarkan raportoimisen edellyttämiseksi: nauhoitettu aineisto ja julkaisematon kirjallinen aineisto tuhotaan tutkimuksen valmistuttua. Julkaistu materiaali muotoillaan niin, että siitä ei voi tunnistaa ketään yksittäistä osallistujaa.

Toivon, että saan haastatella Sinua koskien kokemuksiasi päihdekuntoutusosastolla. Osallistumisesi on ensiarvoisen tärkeää tutkimuksen toteutuksessa ja osaston kehittämistyössä.

Kiittäen,

Netta Reunanen

rikosseuraamusalan sosionomiopiskelija, Laurea AMK

Liite 4: Suostumus

Suostumus opinnäytetyötutkimushaastatteluun

Suostun haastatteluun Netta Reunasen opinnäytetyötä varten. Olen tietoinen opinnäytetyön aiheesta ja tavoitteista, ja annan suostumukseni haastattelun nauhoittamiseen sekä aineiston käyttämiseen tutkimuksessa ja sen loppuraportissa.

Tiedostan, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja minulla on oikeus keskeyttää osallistuminen milloin tahansa ilman seurauksia. Minulla on anonymiteettisuoja: henkilöllisyyteni ei tule ilmi opinnäytetyössä.

Tästä suostumuksesta on kaksi kappaletta, joista toinen jää osallistujalle ja toinen opinnäytetyön tekijälle.

Aika ja paikka

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Tekijän allekirjoitus ja nimenselvennys
